Innlandet fylkeskommune

Vi bygger Innlandet

Kunnskapsgrunnlag for Innlandsstrategien 2020-2024

Versjon 1.0

Innhold

Å bygge Innlandet med kunnskap 3
Eventyrlige muligheter 4
Hvem er vi, hva betyr vi? 6
Det grønne Innlandet 12
Ute i Innlandet 16
Et bærekraftig innland 18
Folk i Innlandet 20
Et innland på reise 24
Livet i Innlandet 26
Ung i Innlandet 29
Hva lever vi av i Innlandet? 30
Innlandet og utlandet 40
Trygghet og like muligheter 42
Et solid Innland 46

Foto: Leila Øvreseth, Oppland fylkeskommune

Å bygge Innlandet med kunnskap

Sammen skal vi bygge et nytt fylke, større enn mange europeiske land, med eventyrlige muligheter. Innlandet skal være noe mer enn summen av Oppland og Hedmark. Det skal bli et attraktivt sted der mennesker opplever at det er godt å bo, arbeide og leve livet.

Innlandsstrategien blir vår nye regionale planstrategi, som vedtas sommeren 2020. Regional planstrategi er et viktig utviklingsverktøy for å bestemme regionale satsninger, og skal lede fram til hvilke regionale planer som skal utarbeides.

Skal vi bygge, må vi vite hvilket fundament vi bygger på. Hvor står vi? Hva vil vi? Hva gjør vi? Disse tre spørsmålene er helt sentrale. Kunnskapsgrunnlaget er derfor den første delen av Innlandsstrategien. Vi må vite hvor vi står, før vi sier noe om hva vi vil, og så til slutt hva vi skal gjøre. Dersom vi har felles virkelighetsforståelse, så kan vi også enes om hvilke prioriteringer som er riktige for framtida.

Vi er opptatt av å se muligheter og utfordringer i fylket på tvers av kommunegrenser, sektorer og forvaltningsnivåer. I dette kunnskapsgrunnlaget har vi laget tematikker, som alle har en tverrfaglig tilnærming. I det videre arbeidet blir bred involvering og innspill viktig. Fundamentene for det nye Innlandet finnes også gjerne der, hvor vi sammen søker mer kunnskap om det som var, det som er og det som skal bli.

Høsten 2015 vedtok FN 17 bærekraftsmål. De er verdens felles arbeidsplan for lokalsamfunn i alle land for å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringene innen 2030. Det nye Innlandet har store muligheter, men også store utfordringer i tida framover. Skal vi lykkes må vi klare å se det store bildet og at våre utfordringer i Innlandet har en internasjonal kontekst.

Gode løsninger ligger og venter i en god virkelighetsforståelse. Vår felles historie er full av viktige vegvalg og dyrekjøpte erfaringer som er våre verktøy i dag. FNs bærekraftsmål ligger til grunn for kunnskapsgrunnlaget og er forankret i Innlandets kulturarv som gjennomgående tema.

Vi mener at Innlandet har svar på mange av framtidas utfordringer. Hvis vi jobber sammen og målretta basert på den kunnskapen vi allerede sitter på, så ligger det godt til rette for at Innlandet skal ta nye posisjoner nasjonalt og internasjonalt.

God leselyst!

Even Aleksander Hagen
Leder i fellesnemnda for Innlandet fylkeskommune

Kunnskapsgrunnlaget kommer i en kortversjon (dette dokumentet) og en langversjon. I kortversjonen har vi samlet det, som alle bør vite om vår region. Hvis man er sulten på mer, utdypes tematikkene i langversjonen. Både kortversjon og langversjon kan leses på innlandetfylke.no

Sammendrag

Eventyrlige muligheter

I Innlandet er Norges høyeste fjell, Norges største innsjø, Norges lengste vassdrag og 11 nasjonalparker. Med dette som scene rommer vårt fylke mytiske fortellinger om konger, helter, foreningen av det norrøne og det samiske og opphavsmyter om det norske folk på Dovrefjell. Som et historisk og symbolsk tyngdepunkt går Innlandet som en rød tråd gjennom landets historie fra vikingtid og middelalder og fram til i dag. Historisk har skogen, fjellet, jorda, vann og vassdrag hatt stor betydning for hvem vi er, og hva vi betyr.

Naturlig skaperkraft

Vil man forstå Innlandet, må man derfor forstå **det grønne**. Vi som bor her, har alltid levd av det som vokser og gror. På et areal som er større enn Danmark rommer Innlandet naturressurser i skogen, fruktbar jord og store beiteressurser. Det gjør også bioøkonomien til vår nye mulighet. **Ute i** Innlandet finnes den natur som gir oss enorme muligheter i form av opplevelser, alle typer friluftsliv og reiseliv. Med tre millioner årlige gjestedøgn og flere av landets beste vinterdestinasjoner samt Norges beste løypenett sommer og vinter, finnes et mangfold av naturbaserte aktiviteter og rike kulturopplevelser. Naturen har samtidig en stor betydning i hverdagen, ofte i et samspill mellom opplevelser, rekreasjon og fysisk aktivitet. Balansen mellom bevaring og tilrettelegging av naturområder er viktig, og de klima- og miljøutfordringene samfunnet står overfor nå krever fornyet fokus på **et bærekraftig Innland**. Selv om vårt innlandsklima er stabilt og mindre utsatt for ekstremvær, vil endringer i klimaet kunne resultere i høyere temperaturer, lengre vekstsesong, mer nedbør og mindre snø. Utfordringene må løses av oss, og i Innlandet er det energiforsyning, jordbruk og veitrafikk som er de største utslippskildene til klimagasser. Skogen er en viktig ressurs, og representerer flere løsninger i energi- og klimasammenheng, når den binder CO_2, øker det biologiske mangfoldet og renser vann og luft.

Hjertet i midten

Mennesker har vært i Innlandet i 10 000 år. Den eldste kjente boplassen i Innlandet er ved vannet Olstappen ved Skåbu. **Folkene som bor her**, og hvor de bor, former også i dag vår region. Med dagens 370 000 innbyggere har Innlandet de siste årtiene opplevd en folketilvekst, hvor innvandring fra utlandet har vært avgjørende. Lave fødselstall, minkende innvandring og sentralisering krever at vi nå tenker annerledes i planleggingen. For vi er og skal være **et Innland på reise** inn i framtida. Noen av de viktigste transportrutene har i over 1 000 år gått gjennom Innlandet. De gamle rideveiene, vannveiene, pilegrimsled, post- og kongevegene, og senere jernbane, er konkrete manifestasjoner av eldgamle forbindelseslinjer. Innlandet har store arealer, hvor både fysisk og digital infrastruktur skal binde oss sammen. Bredbåndsdekningen er lav, og vi har betydelig veiarealer, som krever vedlikehold. Årlig foretas det nesten ti millioner skolereiser, som sikrer barn og unge tilgang til utdanning, liksom også kollektiv transport og pendling gir innbyggere veien til et jobb. Infrastrukturen former **Livet i Innlandet**, og sammen med befolkningens helse og livskvalitet utgjør det sentrale faktorer i den sosiale dimensjonen av bærekraft. Helsetilstanden er i all hovedsak god med økende levealder, flere friske leveår og høy trivsel. Hjerte- og karsykdommer, kreft, lungesykdommer og diabetes forårsaker tapte leveår, og det er en utfordring å nå målsettingene knyttet til daglig fysisk aktivitet. Kunst, kultur og frivillighet er sentrale for å skape levende byer og bygdesamfunn. Med 1,7 millioner besøkende på bibliotekene i fjor, og nesten 9 000 frivillige lag og foreninger er disse og våre øvrige folkehelse- og demokratibærende institusjoner ikke til å overse.

Kunnskap for fremtiden

Sagaen sier at det var i Innlandet Harald Hårfagre fikk den kunnskapen og visdommen han trengte for å utføre den krevende oppgaven det var å samle landet til ett rike. Kunnskap, lærdom, utfordringer og prøvelser har vært og er viktige drivkrefter for vår levevei. Å få flest mulig gjennom utdanning og i jobb bidrar ikke bare til økonomisk bærekraft, men er viktig for enkeltindividers helse og muligheter i livet. 47 000 virksomheter og 175 000 sysselsatte er grunnlaget for **hva vi lever av**. Offentlig sektor sysselsetter flest, men varehandel samt bygg og anlegg er også store arbeidsgivere. Selv om ledighetsnivået er lavt, er 31 000 av våre innbyggere utenfor arbeidslivet som uføre. En annen utfordring er at vi har få vekstnæringer. FoU-nivået er lavt, og befolkningen har et lavt, men dog økende, utdanningsnivå. Vår politikk for verdiskaping kan derfor ikke bare handle om antall arbeidsplasser, men må også handle om hvilke arbeidsplasser, hva slags yrker, kompetanse, arbeidsforhold og lønnsnivå som politikken tilrettelegger for.

Innlandet er en del av en større verden og en rekke globale trender påvirker oss. **Innlandet og** utlandet opererer side om side. Vi har en 400 km lang grense mot Sverige, som også er EUs ytter-grense. Innlandet er en av regionene i Norge med minst vareeksport. Likevel er flere av våre vikti-ge næringer, som reiseliv og industri, knyttet til internasjonale markeder og etterspørselsmønstre. Mange av rammevilkårene for vårt nærings- og arbeidsliv blir besluttet utenfor vår region. Det gjør det internasjonale engasjement viktig, særlig knyttet til satsinger på grønne næringer, regional utvikling, klima og infrastruktur.

Trygghet gir muligheter

Modige strategier for å satse på noe nytt, må bygge på et fundament basert på **trygghet og like muligheter**. Tradisjonelt har det vært et stort økonomisk og sosialt spenn innenfor befolkningen i Innlandet. I Vikingtiden var samfunnet sterkt lag-delt med enorme forskjeller på fattig og rik. Senere preget husmannsvesenet Innlandet, med stor kon-trast mellom store og rike gårder til de mange små husmannsplassene og primitive skogshusvær. I dag øker de økonomiske ulikhetene. Nesten 8 000 barn i Innlandet lever i husholdninger med vedvarende lav inntekt. Sosiale helseforskjeller øker også. Dette er en utvikling som bekymrer mange, og som vi må ta på alvor. Vi trenger **et solid Innland** hvor folk har det godt. Da må vi bygge solide sam-funn. På mange måter er vi i dag mer sårbare enn før, gjennom vår avhengighet av forskjellige typer infrastruktur, slik som strøm, vann og IKT. Andre risikoer som ras, flom, større ulykker, epidemier, klimaendringer må vi også planlegge for å kunne håndtere.

Framtida byr på store utfordringer, men også store muligheter. Det er helt avgjørende at vi sammen ser sammenhenger, samarbeider og åpner opp for å tenke nye tanker. Sammen skal vi bygge det nye Innlandet.

Sammen om Innlandet

Vi skal styre samfunnsutviklingen sammen. For å lykkes må vi samarbeide. Det trengs sterke partnerskap og felles treffpunkt mellom myndigheter, næringslivet, sivilsamfunnet og enkeltpersoner for å oppnå en bærekraftig utvikling. Mange interesser må bli hørt og mange komplekse sammenhenger må bli forstått, hvis vi skal utvikle oss i en mer solid sosial, økonomisk og miljømessig retning. Demokratiske prosesser forutsetter bred og god involvering fra mange aktører for å få riktig kunnskap, legge til rette for felles virke-lighetsforståelse og synliggjøre viktige fellesinteresser for vår region. For å komme i mål med dette må vi lage arenaer for å utvikle Innlandet sammen på nye måter. Sammen er vi flere om Innlandet.

Hvem er vi, hva betyr vi?

Innlandet fylke er i areal større enn Danmark, og rommer et stort mangfold. I tillegg til at mennesker og kultur er preget av ulik geografisk og landskapsmessig tilknytning, har vi i Innlandet også et etnisk mangfold med både urbefolkning og minoriteter, og en riksgrense som både har delt og knyttet sammen. I dag er også mange innbyggere med innvandrer- og flyktningebakgrunn.

Vi og våre omgivelser er et resultat av tusenårig utvikling, blant annet basert på naturgitte forutsetninger, kulturutvikling og fortellinger, infrastruktur, påvirkning utenifra, innflytting, språk, innovasjon og import, varebytte og militær og politisk makt.

Mangfold er en felles ressurs

Noe av mangfoldet har sammenheng med stor variasjon i landskap og geografi. Her er fjellområder, skogområder, daler, jordbruksbygder, tettsteder, byer, vann og vassdrag. Noen kjenner seg som skogsfolk, andre som fjellfolk eller bygdemenneske. For mange er det byen eller industristedet som gir tilhørighet. Oftest har man flere og skiftende identiteter. Samtidig har man til alle tider vært avhengig av et samspill der man har utvekslet ressurser og produkter, fortellinger og holdninger. Mangfoldet er i seg selv en felles ressurs som bidrar til en felles identitet. Et landskapsovergripende nett av infrastruktur, vareutveksling, interessefellesskap, slektsbånd og felles kultur og historie knytter Innlandet sammen.

Våre administrative enheter er ikke knyttet til kultur eller etnisitet, men tvert imot til et fellesskap som binder sammen på tvers av mangfoldet. Innlandet fylke skal gi innbyggerne mulighet til en historisk forankring og forståelse for de prosessene og hendelsene som har formet området.

Med fortiden inn i fremtiden

Innlandets historie og kulturarv er en kilde til kunnskap, tilhørighet, undring og refleksjon over hvem vi er og har vært og ikke minst hvem vi ønsker å være i framtida. For den eldste historien er fortidsminnene vår eneste kilde. Kulturarven fra historisk tid vet vi mer om. Den gir nærere tilknytning til våre liv i dag - som felles minne og referanse. Kulturarven forbinder oss med fortida, og synliggjør de historiske sammenhengene og fellesskapene vi inngår i, og noen ganger bruddene og konfliktlinjene som har oppstått. Samlet er dette umistelige ressurser, som gir forankring og inspirasjon for den nye regionen.

Når vi nå utvider vårt kulturelle og administrative fellesskap, starter vi ikke på bar bakke i å bygge et nytt vi. Innlandet har tidligere vært en enhet – i det historiske Opplandene/Opplanda.

Det historiske Opplandene

Historieverket «Historia Norvegia» som er skrevet på 1100-tallet, betegnes som den først Norgeshistorien. Der deles landet inn i tre belter på langs: Kystlandet ytterst mot havet, skoglandet innerst mot svenskegrensen med de udyrkete ødemarkene i nord der samene lever. Den midtre sonen er karakterisert av fjell, den er svær i utstrekning og omfatter alt landet opp og nord for Viken: Ringerike, Hadeland, Toten, Romerike, Hedmark med Alvdalene, Mjøsa og landskapet rundt, Gudbrandsdalen med Lom og endelig det digre Dovrefjellsområdet som grenser til Trøndelag. Dette er kjerneområdet i landet og kalles Opplandene.

Også under Dansketida var «Opplandene» (dagens Oppland og Hedmark) et felles amt. I 1781 ble Opplandene amt delt i henholdsvis Hedemarken og Kristians amt. I 1919 skiftet disse navn til Hedmark og Opland fylker. Opplandene betyr landet som er OPP for sjøen.

For mens kapital og handelsvare er av internasjonal og global interesse og kan flyte og flyttes over landegrenser, så er det grunnleggende viktig for mennesker å høre til. Mennesker må ha en historie og identitet, gjerne kryssende identiteter og historier, men må alltid høre til, ha steder, lokalhistorie og fellesskapshistorie å forholde seg til. I fremtiden vil det internasjonale fellesmenneskelige samkvemmet bli stadig viktigere. Da kreves det desto sterkere at mennesker ikke er historieløse. Vi trenger kulturelt og historiske minne for ikke å bli nåtidsblinde.

Sitat: Gro Steinsland (Dovre i tusen år)

Danseglede – Lillehammer. Foto: Jørgen Skaug

Noen nøkkeltall

Antall freda bygninger: **930 (15 %)**	Freda Stavkirker: **9 (32 %)**	Andre freda kirker – før 1650: **27 (13 %)**	Listeførte kirker 1650 – 1850: **53 (17 %)** Yngre enn 1850: **48 (11 %)**
Antall registrerte bygninger bygd før 1900: **93 000 (18 %)**	Verneverdige bymiljø – NB-registeret: Kongsvinger **2**, Elverum **1**, Hamar 7, Gjøvik **4**, Lillehammer **5**	Freda jernbane-anlegg: **68**	**700** verna eller verne-verdige veganlegg – herav **310** automatisk freda
Antall registrerte arkeo-logiske kulturminner: **35 270 (13 %)**	Bygdeborger fra jernal-der: **16 stk**	Bergkunst-lokaliteter: **111 stk**	Gravfelt fra forhistorisk tid: **968 stk**
Middelalderbyen Hamar **1 av 8** i Norge	Bautastein-lokaliteter **12 (2 %)**	Registrerte jernvinne-anlegg: **1864 (49 %)**	**3 000** brearkeologiske gjenstandsfunn fordelt på **52** lokaliteter (mer enn **50 %** av registrerte funn i verden)
Godkjent Pilegrimsled: **900 km (45 %)**	**1** Freda fartøy **(7 %)**	**3** verna fartøy **(1 %)**	
6 konsoliderte museer, **46** museumsenheter	Museumsbesøk i 2017: **675 000 (6 %)**. Herav barn og unge **22 % (23 % på landsbasis)**	**320** årsverk i lønna stillinger i museene **(8 %), 31** årsverk frivilli-ge **(15 %)**	**955** kulturhistoriske bygninger på museene **(19 %)**
Fortidsminne-foreningen, **8** lokallag	**45** historielag	**38** spel- og danselag	Mer enn **1 400** lokalhistoriske bøker

Prosent-tallene viser andel av tallene for hele landet.

Hva har definert Innlandets identiteter

Vinternatt i Rondane. Foto Nasjonalmuseet, Høstland Børre

Et symbolsk tyngdepunkt i Norge

Innlandet går som en rød tråd gjennom landets historie fra vikingtid og middelalder og fram til i dag. Den røde tråden gir oss anledning til å snakke om Innlandet som Norges symbolske sentrum. Det spenner fra riksdannelse for 1000 år siden, til grunnlovssamlingen på Eidsvoll i 1814 med ny statsdannelse, «nyoppdagelsen» av fjellet og Innlandet, til dagens fortolkninger av historien. Den rommer store mytiske fortellinger om konger, helter, foreningen av det norrøne og det samiske og opphavsmyter om det norske folk på Dovrefjell. Den handler også om et historisk maktsentrum ved Mjøsa, fra Åker til det førreformatoriske bispesetet, med et omland som omfattet dagens Innlandet, og mere til. Innlandet ble symbolet på det norske, og gjennom 1800-tallet fikk det stor betydning innen kunst og litteratur i løsrivingsprosessen mot Sverige. I dag er gjenåpnete pilegrimsveier og Birken eksempler på hvordan de mytiske fortellingene og historiene om Norge fortsatt er levende.

Taterfølge

Et grenseområde og mangfold

Innlandet er og har vært et grenseområde og mangfoldsamfunn. Her har norrøn og samisk befolkning levd side om side fra jernalderen, og vi har en lang grense mot Sverige. Vi har både sørsamisk urbefolkning og skogfinner, romani/tatere og jøder som tre av fem nasjonale minoriteter. Det er også mange innbyggere med innvandrer- og flyktningebakgrunn.

Rein i Jotunheimen. Foto Erlend Fjell

Et ressurs- og mulighetsområde

Innlandet har gjennom mange tusen år vært et viktig ressurs- og mulighetsområde – også i nasjonal sammenheng. Skogene, fjellet, jorda, vann og vassdrag har vært avgjørende for bosetting, næring og utviklingen, både lokalt og nasjonalt.

Her finnes et mangfold av stedegen kunnskap som gjennom årtusener er opparbeidet for å «male muld til mat». Fortsatt er naturressursene viktige, men nå også til andre formål, som bokvalitet, rekreasjon, læring, turisme og høyteknologi.

Husmannsplassen Prøysen. Foto Tore Lahn

Et område med store spenninger

Tradisjonelt har det et vært et stort økonomisk og sosialt spenn innad i befolkningen i Innlandet. Motsetningene førte blant annet til framvekst av en aktiv arbeiderbevegelse. Dette har vært med på å legge grunnlaget for velferdsstat og fellesskap som viktige verdier og drivkrefter.

Kvamskleiva, Kongeveien Vang i Valdres. Foto Sverre Hjornevik

Et knutepunkt i landet

Helt fra sagatiden, for over 1000 år siden og frem til i dag har noen av viktigste transportrutene i landet gått gjennom Innlandet. En hadde de lange linjene med Pilegrimsled, kongeveier, jernbane og vannveier og fikk sentrumsdannelser, handel og møteplasser ved strategiske knutepunkter tilknytning til disse. Det har gitt grunnlag for utvikling, impulser og kulturutveksling.

Valdresmusea. Foto Anne Marte Foer

Et område med rik kulturarv

Innlandet har en sterk og stolt kulturarv. Mange eiere av kulturminner gjør en uvurderlig innsats. Folkekulturen står sterkt med musikk, dans og håndverkstradisjoner. Det er stor frivillighet, med mange lag og foreninger. Både den materielle og den immaterielle kulturarven har fått sin form og sitt særpreg gjennom århundrers veksling mellom impulser utenfra, og lokale forhold. Klima, materialtilgang og lokale tradisjoner har formet byggeskikken, men ikke uten påvirkning fra internasjonale ideer og stilimpulser. Det er en rekke museer i Innlandet, flere med nasjonalt ansvar. Alle er viktige møteplasser og bidrar til ivaretagelse, formidling og utviding av vårt historiske minne.

De rike felleskapshistoriene knyttet til Innlandet er et skattekammer for det nye storfylket. En kan utnytte dette vidstrakte områdets særegenheter hva gjelder naturressurser, næringsveier og kulturutvikling, og bruke det inn i «den nye fortellingen om Innlandet», som grunnmur og inspirasjon for visjons- og målarbeid.

Det grønne Innlandet

I Innlandet finnes et mangfold av kunnskap som gjennom årtusener er opparbeidet for å utnytte de stedegne ressursene, med løsninger som har vist seg å være bærekraftig og bestandige over tid. At 900 år gamle stavkirker fortsatt står, er et godt eksempel på den kunnskapen vår region besitter om materialer, natur, konstruksjoner og bærekraft.

Innlandet dekker et areal på over 52 000 km^2, og blir dermed Norges nest største fylke i areal etter Troms og Finnmark. Topografien er variert med alt fra fjell og varig snø og isdekt areal til frodige dalfører, store skogområder og intense landbruksområder. Norges høyeste fjell Galdhøpiggen (2 469 moh), Norges største innsjø Mjøsa (365 km^2, 449 m dyp) og Norges lengste vassdrag Glomma med Gudbrandsdalslågen setter sitt preg på landskapet og er i stor grad med på å forme regionen. Naturressursene og utvikling av de bioøkonomiske miljøene gir store muligheter for vekst i regionen. Ved å sikre bærekraftig bruk av naturressursene vil de også ivaretas for framtidige generasjoner.

Innlandets naturressurser

Innlandets naturressurser er skogen, jordbruksarealet, beiteressursene og vannet. Selv om jordbruksarealet dekker bare 4 % av fylkets areal utgjør dette 21 % av landets produktive jordbruksareal. Innlandet har 34 % av landets produktive skogareal og 41 % av den årlige avvirkningen av skog i Norge gjøres her. Dette gjør Innlandet til Norges desidert største landbruksregion. Jord- og skogbruket i Innlandet gir grunnlag for ti milliarder kroner i årlig verdiskaping i nær komplette verdikjeder, noe som tilsvarer cirka 8 % av samlet verdiskaping i regionen. Landbruket gir grunnlag for 23 000 arbeidsplasser, tilsvarende 13 % av samlet sysselsetting.

Beiteressursene er en viktig del av jordbruket i Innlandet. Beitekapasiteten er vurdert å være 22 473 km^2, og beregninger viser at kun 50 % av potensielt utnyttbart beite er utnyttet i dag. Jakt og fiskeressursene utgjør også store verdier, og er i tillegg viktige friluftsaktiviteter for befolkningen. En god og samordnet forvaltning er viktig for en bærekraftig bruk av ressursene. Vilt og fisk er vesentlige ressurser for utmarksbasert næringsvirksomhet, og det er et lite utnyttet potensiale tilknyttet dette.

Fritidsfiskeressursene i Innlandet er betydelige, og det er i de senere årene bygd opp et godt apparat for forvaltning, markedsføring og salg. Undersøkelser viser et høyere forbruk av varer og tjenester i forbindelse med innlandsfiske enn med jakt. Dagsforbruket til innlandsfiskeren er beregnet til 832 kroner, og innenfor for fritidsfisking er det flere ressurser til rådighet for stor verdiskapning.

Innlandet har et totalt vannareal på 2 728 km^2 og totalt 69 408 km elv. Det er svært mange interesser knyttet til bruken av vannet, blant annet til drikkevann, energiforsyning, næringsformål, fritid og rekreasjon. Mange av elvene i Innlandet er regulert til vannkraftproduksjon, allikevel genereres kun 7 % av Norges årlige produksjon av vannkraft i Innlandet. Reguleringsmagasinene med Mjøsa som det største har også en viktig verdi ved at de reduserer de naturlige flommene i vassdragene vesentlig.

Vernet natur

Innlandet har store naturområder og størst andel vernet natur i landet. 11 nasjonalparker ligger helt eller delvis i Innlandet. Hovedmålet med å verne natur er å ta vare på hele variasjonen av naturtyper og landskap i Norge.

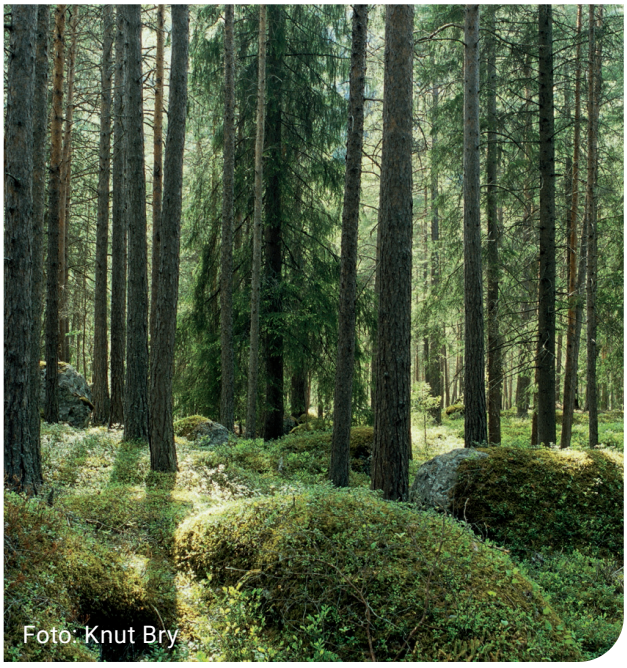

Foto: Knut Bry

Innlandets areal og arealressurser

16 % av Norges fastlandsareal
323 807 km²

Skog	50 %	Våtmark	7 %
Ferskvann	5 %	**Bebygde områder**	2 %
Åpen fastmark	26 %	Bart fjell, grus- og blokkmark	5 %
Jordbruksareal	4 %	**Varig snø, is og bre**	1 %

Naturen som ressurs i Innlandet

21 %
av Norges produktive jordbruksareal.
Vi har **9 868 km²**

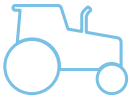

7 422
jordbruksbedrifter.
Reduksjon på 21 % siste 10 år

50 %
av beite-ressursene er utnyttet.
Vi har 22 437 km²

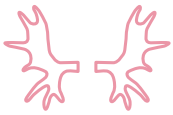

27 %
av Norges felte elgbestand med 8 119 stk. i jaktåret 2018/19

34 %
av Norges produktive skogareal.
Vi har 70 mill. dekar

41 %
av Norges årlige avvirking av skog med **11 mill. m³**

7 %
av Norges årlige produksjon av vannkraft med **135 TWh**

86 %
har tilfredstillende kvalitet på drikkevannet. Gjelder ikke private brønner

21 %
av innlandsarealet er vernet natur.
13 % er nasjonalpark

Nasjonalparker i Innlandet

Jotunheimen, Rondane, Dovre, Langsua, Dovrefjell-Sunndalsfjella, Reinheimen, Breheimen, Fulufjellet, Gutulia, Femundsmarka og Forollhogna

Kilder: SSB, NVE, Vannverksregisteret, Folkehelseinstituttet

Bioøkonomi – eventyrlig mulighet

Vi som lever og bor i Innlandet har altid levd av det som lever, vokser og gror. Bioøkonomiske ressurser er grunnlaget for livet i Innlandet, og har en viktig posisjon i FN sine bærekraftmål. Derfor må Innlandet være en sentral pådriver for bioøkonomien i Norge.

Tre som materiale, i ulike former, har et mye større potensial enn det som utnyttes i dag. For det finnes uendelige mange muligheter. Flere hus – store, små, brede og høye – kan bygges i tre. Dyrefôr, emballasje, byggematerialer, smøringsoljer, bruer og mye mer kan og bør bygges i tre. I tillegg er avfall fra trevirke en ressurs som kan og skal utnyttes.

Trygg og god mat er fundamentet for enhver nasjon. Innlandet kan ha det fremste kunnskapsmiljøet for framtidens matproduksjon. Det stedet der forskning drives fram, og kunnskap utvikles om bærekraftig matproduksjon, i et tett samarbeid mellom kunnskapsmiljøene, bøndene, næringsmiddelindustrien og forbrukerne. Kunnskapen vi har om avl kan også tas i bruk på nye områder.

Hvordan skal vi gjøre det?

Innlandet kan vise vei, men det forutsetter et tettere samarbeid mellom næringslivet, kunnskaps- og forskningsmiljøene, innbyggere, kommuner og fylkeskommunen. Der vi utfordrer oss selv, sammen med andre. Der de som jobber med trefiber kan lære av de som driver genarbeid i avl. Der de som lever av å levere varer og tjenester til våre næringslivslokomotiv også trekkes med. Innlandet kan lage verdens beste bioøkonomiske klynge.

Vi skal gjøre det meste selv. Men vi trenger også hjelp. Det trengs et betydelig større løft for å snu Norge i en mer bærekraftig retning. Da er det nødvendig at satsingen på bioøkonomi i Innlandet, tar utgangspunkt i en helhetlig politikk som sikrer lønnsomhet langs hele verdikjeden. Vi må samle oss om offensive virkemidler for å øke lønnsomheten i bruken av jord og skog. Vi må styrke kunnskapsmiljøene i Innlandet og trenger mer forskning og innovasjon. Vi trenger politisk støtte til å bygge den ledende bioøkonomiske klyngen.

Bioøkonomiens betydning

Verdiskaping:

- ca. 8 % av samlet verdiskaping i regionen
- ca. 23 000 arbeidsplasser (13 % av samlet sysselsetting)
- 10 mrd. kr i årlig verdiskaping. Komplette verdikjeder for jord- og skog
- Norges ledende bioøkonomiklynge

Jordbruk:

- Landets største jordbruksfylke
- 7 750 sysselsatte i primærjordbruket
- Grunnlag for totalt 15 500 arbeidsplasser
- Norges kjerneområde for dyreavl og planteforedling
- Stor på mjølkeproduksjon
- Størst på storfekjøttproduksjon
- Landets nest største kornfylke
- Landets største potetfylke

Skogbruk:

- Norges største skogbruksfylke
- Årlig planting og gjødsling binder CO_2-utslipp fra over 31 000 biler
- 25 % av landets verdiskaping fra trelast og trevareindustrien
- 2 030 sysselsatte i primærskogbruket
- Gir grunnlag for i alt 6 300 arbeidsplasser

NORWEGIAN WOOD CLUSTER

Er et utvidet samarbeid i verdikjeden skog, industri og bygg som skal utvikles til en internasjonalt ledende næringsklynge for industrielt, bærekraftig trebyggeri. NWC representerer en omsetning på over 14 milliarder årlig, og har 4 500 ansatte.

NCE HEIDNER Biocluster
Norwegian Centres of Expertise

Skal bidra til mer trygg og bærekraftig matproduksjon gjennom innovasjon, kunnskapsheving og samarbeid. NCE Heidner Bioclusters medlemmer omsetter for 66 milliarder årlig, og har 16 000 ansatte.

Foto: Erik Jørgensen

Foto: Spermvital

Foto: Bernt M. Tordhol

Ute i Innlandet

Fjellet som utmarksressurs med næring knyttet til jakt, fangst og setring ble fra midten av 1800-tallet gradvis også et populært turistmål. Vitenskapsfolk, kunstnere og noen norske og engelske turister var de første som fikk øynene opp for fjellet. DNT ble stiftet i 1868, og Jotunheimen, Rondane og Dovrefjell ble viktige områder for dem. Bevaring og vern av norsk natur har lange tradisjoner i Innlandet. Botaniker og forsker Hanna Resvoll-Holmen (1873–1943) fra Vågå har tilnavnet «den første naturverner», særlig for hennes kamp for å verne Gjende og Sjoa mot vassdragsutbygging. I Atnadalen fikk Aasmund Olavsson Vinje i 1860 sterke inntrykk som ga inspirasjon til diktet «Ved Rondane», som starter slik: *No ser eg atter slike fjell og dalar som dei eg i min fyrste ungdom såg.*

Naturen i Innlandet gir opplevelser for alle typer friluftsliv og reiseliv. Dette legger grunnlaget for mye av dagens sysselsetting og gir et enormt potensial for vekst i regionen framover. Balansen mellom bevaring og tilrettelegging av naturområder og arealer er viktig for en bærekraftig forvaltning av de tilgjengelige naturressursene, bærekraftige lokalsamfunn og et bærekraftig reiseliv.

Reiselivet i Innlandet

Innlandet er attraktivt som reisemål hele året. Vi har flere av landets beste vinterdestinasjoner som Hafjell, Kvitfjell, Trysil, Sjusjøen og Beitostølen, samt Norges beste løypenett sommer og vinter.

Vi har store sommerattraksjoner som nasjonalparkene Jotunheimen og Rondane, Hunderfossen, Maihaugen, Domkirkeodden, Norsk jernbanemuseum, rafting i Sjoa, stisykling i Trysil, Mjøsgårdene og Skibladner.

I 2018 hadde Innlandet om lag tre millioner kommersielle gjestedøgn fordelt på hotell, fjellstuer, camping og hyttegrender. Dette representerer en samlet verdiskaping på rundt fire milliarder kroner. Reiselivet i Innlandet sysselsetter over 9 500 personer.

Bakgrunnen for at reiseliv er et anbefalt satsingsområde, er det store potensialet for videre verdiskaping innen naturbasert turisme og betydningen som distriktsnæring. Dette krever oppfølging og endring i måten reiselivet tilrettelegges for i dag. For Innlandet er det naturbaserte reiselivet avgjørende. Dette innebærer å flytte fokus bort fra antall turister, og å se nærmere på opplevelser, lokal verdiskaping og reell bærekraft. Slik kan det naturbaserte reiselivet bli en del av det grønne skiftet. Reiselivet må derfor utvikles mer i tråd med kunnskap om ressursene som utgjør hoveddelen av reiselivsproduktet, altså naturen, landskapet og kulturhistorien.

Natur for folket

Innlandet har en unik og mangfoldig natur som gir både oss som bor her og tilreisende gode muligheter for fritidsaktiviteter, rekreasjon, idrett, friluftsliv, jakt og fiske. Verdien av natur for folket ligger i samspillet mellom naturopplevelser og fysisk ak- tivitet. Bevaring og tilrettelegging av naturområder og arealer, samt opplæring og stimulering til friluftsliv er sentralt for at naturen i Innlandet fortsatt kan være vår viktigste ressurs for god helse, trivsel og livskvalitet.

Store folkeaktiviteter i Norge er fotturer i skog og mark, der 2/3 av befolkningen er involvert. Videre kommer skiturer i skog og fjell, styrketrening, sykling til jobb og på tur, fotturer på fjell og vidde, jogging og langrenn. Samlet sett har disse aktivitetene en oppslutning fra 1/3 av befolkningen over 15 år i hele landet. Det antas at disse tallene også er representative for befolkningen i Innlandet. Naturen i Innlandet skal være regionens fremste folkehelsearena, sosiale møteplass og turistmagnet. Disse interessene må ses i sammenheng.

Vår natur har stor verdi

Klimaendringer og endret menneskelig aktivitet endrer sammensetningen av arter i naturen, og mange arter er i ferd med å bli utrydda. Alle arter har en rolle å spille i naturen. Når enkelte arter forsvinner, forstyrres samspillet og stabiliteten i økosystemene. Innlandet har et særlig ansvar for å ivareta sjeldne naturtyper og arter som er spesifikke for vår region. Villreinstammen i Rondane er eksempel på en helt unik art som vi har et stort ansvar for å forvalte for framtida. På rødlista over truede arter finner vi i Innlandet fulgearter, rovdyr, amfibier, fisk, biller, karplanter, lav og sopp. Om lag halvparten av alle truede arter i Norge er knyttet til skog, mens 1/4 finnes i kulturmark. Berg og grunnlendt mark, kyst og våtmarksområder er også viktige naturtyper for mange av de truede artene.

Reiselivet i Innlandet

3 mill.
kommersielle gjestedøgn

85 000
fritidsboliger

4 mrd.
i årlig verdiskaping. 5,5 % av verdiskapingen i reiselivet i Norge

Natur for folket

78 %
av innbyggerne foretrekker turer i skogen eller på fjellet som friluftsaktivitet

6 %
av innbyggerne i Innlandet betalte jegeravgift siste år. Menn utgjør 14 %, kvinner 2 %

8 635 km
turstier i Innlandet ble skiltet og merket i perioden 2014–2017 som resultat av Turskiltprosjektet

1 518
friluftslivsanlegg i Innlandet

39 %
av innbyggerne har vært på bær- eller sopptur i løpet av et år

69 %
av innbyggerne har badet i salt- eller ferskvann i løpet av et år

Foto: Mette Skofteby

Kilder: SSB, Menon ecoinomics (reiselivsnæringens verdi), Statistikknett

Et bærekraftig innland

Mennesket har til alle tider hatt sine tanker om verden, hvordan alt henger sammen mellom mennesker, natur, og ulike krefter i tilværelsen. Vil sommer følge vinter, vil viltet komme tilbake, vil avlingene slå til? Uvettig fremtreden, grådighet og kortsiktighet kunne føre til kriser og uår.

Klimaendringene er dramatiske. Omstilling er nødvendig. Tiden er knapp. Innlandssamfunnet må endre forbruk, infrastruktur, materialbruk, produksjonsmåter, avfallshåndtering og levemåte i en grønnere og mer bærekraftig retning. Svarte, fossile karbon må erstattes av fornybare, grønne karbon på alle områder. I et klima- og miljøperspektiv krever det omstilling innen mange områder og forutsetter nedtrapping i oljevirksomhet og bruk, erstatning av olje med andre kilder, reduksjon av forbruk generelt og minimering av avfall.
For å begrense oppvarmingen til 1,5 °C, må klimagassutslippene reduseres med 40–50 % innen 2030 sammenlignet med 2010-nivå, og være «netto-null» innen 2050, altså at det fjernes like mye CO_2 fra atmosfæren som det slippes ut. Oppgaven vi står ovenfor er stor, det kreves mye av oss.

I Innlandet er det energiforsyning, jordbruk, reiseliv og veitrafikk som er de største utslippskildene til klimagasser. De høyeste utslippene pr. innbygger finner vi der hvor det er høye utslipp fra veitrafikken kombinert med utslipp fra landbruk, f.eks. i Dovre, Stor-Elvdal og Tynset. Hvis man ser på utslippene fra veitrafikk pr. person har Innlandet de høyeste utslippene i Norge. Dette er knyttet til vår geografi, med spredt bosetting, mindre kollektivtilbud og dermed økt behov for bil.

Skogen er en viktig ressurs i Innlandet, og representerer flere perspektiver i energi- og klimasammenheng. Skogen binder store mengder CO_2 (drivhusgass), påvirker vårt miljøansvar gjennom det biologiske mangfoldet og kulturlandskapet, er helsefremmende og bidrar til rensing av vann og luft.

Innlandet har 85 000 hytter og tre millioner overnattingsdøgn i året. Turister spiser, drikker, overnatter, reiser rundt og handler mer på sine turer. Bygging av hytter og tilhørende infrastruktur gir økte klimautslipp. 8 % av de globale klimagassutslippene skyldes turisme. Turismen forventes å øke i volum i tida framover. som betyr enda mer klimautslipp. Samtidig må utslippene av klimagasser reduseres dramatisk. Situasjonen krever omfattende omlegging av framtidas reiseliv i Innlandet.

Økonomisk vekst bidrar til økt forbruk og mer avfall. Nordmenn kaster mer avfall enn en gjennomsnittlig europeer, og avfallsmengdene har aldri vært høyere. Innlandet ligger over landsgjennomsnitt i mengde avfall pr innbygger.

Vårt innlandsklima er stabilt og mindre utsatt for ekstremvær, men likevel vil endringer i klimaet kunne resultere i en rekke utfordringer i Innlandet fram mot 2100:

- Årstemperaturen vil øke, med størst økning vinterstid. Vekstsesongen vil øke med 1–2 mnd. Årsnedbøren vil øke med inntil 20 % – med størst økning vinter og vår. Episoder med kraftig nedbør vil øke både i intensitet og hyppighet. Utfordringer med overvann blir større.
- Det beregnes en betydelig reduksjon i snømengder og antall dager med snødekke, men det vil fortsatt være enkelte år med betydelig snøfall, selv i lavlandsområder.
- Det forventes flere og større regnflommer, og økt flomvannføring i mindre bekker og elver.
- Høyere temperaturer og økt fordampning vil føre til lengre perioder med liten vannføring i elvene om sommeren, og lengre perioder med lav grunnvannstand og større markvannsunderskudd. Dette medfører økt sannsynlighet for tørke og skogbrann og kan også gi et økt behov for jordbruksvanning og utfordringer for settefiskanlegg.
- Klimaendringene gir kortere isleggingssesong og tidligere isgang. Isganger vil kunne skje i andre vassdrag og høyere opp i vassdragene.
- Faren for jord-, flom- og sørpeskred øker. Med et varmere og våtere klima vil det oftere falle regn på snødekket underlag. Dette kan øke faren for våtsnøskred i skredutsatte områder samtidig som faren for tørrsnøskred reduseres. Økt erosjon som følge av flom i elver og bekker kan utløse flere kvikkleireskred (gjelder lengst sør og sørvest i dagens Hedmark, mot Akershus fylke). Det er ikke forventet økt fare for fjellskred.

Mindre klimagassutslipp over tid

Direkte klimagassutslipp i 2017 i tonn Co_2-evivalenter:

Hedmark

1 044 900

Reduksjon på 4 % over en 3 års periode (2015–2017)

Oppland

1 178 615

Reduksjon på 6 % over en 3 års periode (2015–2017)

Energiforsyning, jordbruk og veitrafikk gir klimagassutslipp

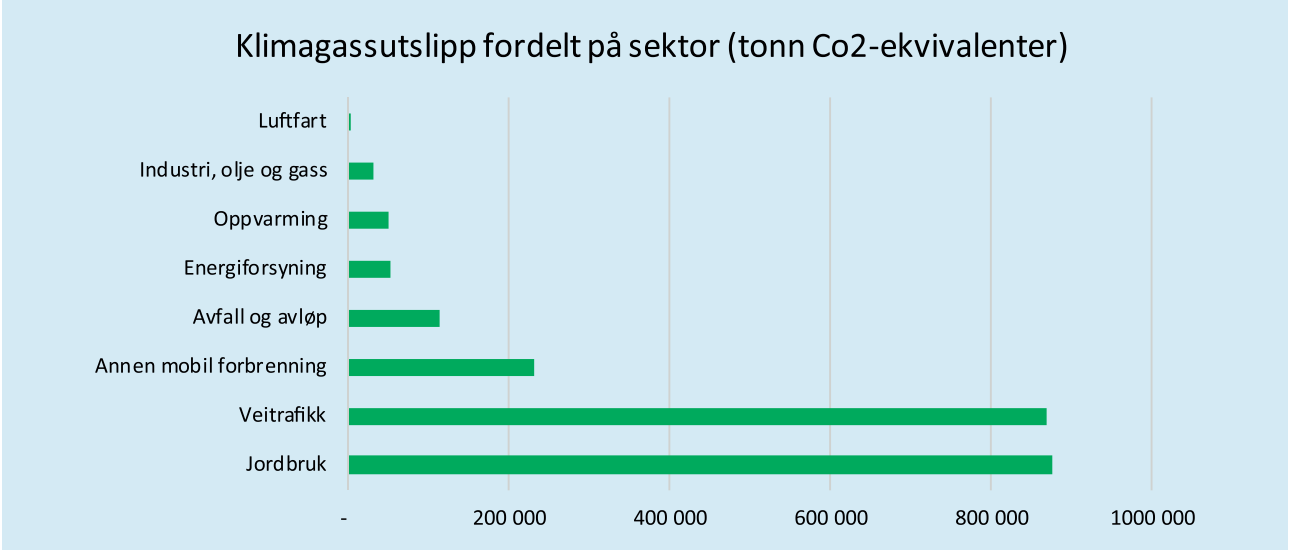

Mer avfall fra husholdningene

Avfall pr. innbygger 2017

520 kg

+4,5 % over 3 år.
Snittet for Norge: 426 kg. -3 %

Herav blir ca.

50 %

levert til materialgjenvinning inkl. biologisk behandling

Det euro-asiatiske barskog-beltet, jordklodens grønne skjerf rundt halsen.
Som ikke ender før i Stillehavets bølger, ved Vladivostok.

Fra «Tanker ved Ånestadkrysset», av Rolf Jakobsen

Kilder: Klimatilpasning (klimatilpasning.no), Norsk klimaservicesenter (klimaservecesenter.no), Miljødirektoratet, SSB

Folk i Innlandet

Mennesker har vært i Innlandet i 10 000 år. Den eldste kjente boplassen i Innlandet er ved vannet Olstappen ved Skåbu. I den eldgamle Nor-myten, står det at nordmennene stammer fra slektene etter de mytiske skikkelsene Nor og hans søster Goe, som slo seg ned på Dovrefjell og giftet seg med jotner.

I Innlandet vil det bo om lag 370 000 mennesker. Gjennom en årrekke er vi blitt stadig flere innbyggere, og vi kan i tida framover også forvente å bli flere, samtidig som sammensetningen og den geografiske fordelingen av befolkningen trolig vil endres.

Befolkningen endres av tre forhold: Forholdet mellom antall fødte og døde (fødselsoverskudd), forholdet mellom antallet som flytter inn og ut (nettoflytting), og forholdet mellom innvandringen til og utvandringen fra utlandet (nettoinnvandring).

Vedvarende fødselsunderskudd

Folketallsveksten i Innlandet er på et lavt nivå. Norge har hatt en befolkningsvekst på 11 % de siste ti år, mens Innlandsbefolkningen vokste med 3–4 %. Det skyldes først og fremst at det i Innlandet fødes færre enn det dør. Vi skiller oss ut ved å være de eneste fylkene med flere døde enn fødte hvert år de siste ti årene. Hos oss har selv de mest sentrale kommunene fødselsunderskudd.

Fødselsunderskuddet skyldes at kvinnene hos oss føder færre barn enn den gjennomsnittlige norske kvinne, og at gjennomsnittsalderen for førstegangsfødende nå er 30,4 år i 2018. Det er færre som får mer enn to barn og antall tvillinger og trillinger er også blitt redusert. Samtidig har de fleste kommuner i vår region hatt en betydelig reduksjon i antallet kvinner 20–39 år. Summen av disse faktorene er et betydelig fødselsunderskudd for Innlandet.

Innvandring og tilflytting

Ulike individer, grupperinger og samfunn har lenge bidratt til å sette sitt preg på Innlandet. Fra jernalder har det vært både en norrøn og sørsamisk befolkning og Innlandet har vært og er et grenseområde med mangfold. Også i dag har Innlandet en sørsamisk urbefolkning og skogfinner, romani/tater og jøder som tre av fem nasjonale minoriteter. Etter hvert har det også kommet mange innbyggere med innvandrer- og flyktningebakgrunn.

Innvandringen er de seneste årene vært en stor bidragsyter til befolkningsveksten i Innlandet. Uten innvandring fra utlandet ville det ha vært en betydelig befolkningsnedgang i nesten samtlige av kommunene i vår region. Innlandet som helhet ville hatt en befolkningsnedgang på nesten 10 000 personer fra 2000–2019 hvis det ikke hadde vært innvandring.

Innenlandsk tilflytting varierer en del fra år til år. I fjor var det samlet sett en innenlandsk nettofraflytting fra Innlandet på 131 personer, mens det i 2017 var en innenlandsk nettotilflytting på 448 personer. Hedmark har de siste tre årene hatt innenlandsk tilflytting, mens Oppland har vedvarende nettofraflytting. Med minkende innvandring er innenlandsk flytting en viktig parameter for fortsatt befolkningsvekst.

Mange av våre utflyttere er også innvandrere. Og flytteatferden er i høy grad knyttet til alder. Flyttingen er desidert høyest for aldersgruppen 20–29 år og nest høyest for de i alderen 30–39 år. Utdannings- og jobbmuligheter er viktige parametere for om man flytter til eller fra et sted, og derfor er utdanning og arbeid avgjørende fokusområder med tanke på befolkningsutvikling.

Folketall i Innlandet

Innbyggere i Innlandet
370 000
pr. 1. jan 2020

Folketallsvekst siste ti år
3,4 %
Norge: 11 %

Forventet folketallsvekst neste ti år
2,1 %
Norge: 4,4 %. Framskrevet i SSBs lavalternativ

Få fødte i Innlandet

Antall barn pr kvinne
1,51
Norge: 1,56

Reduksjon i barn pr kvinne
-20 %
Norge: -20 %. Over ti år

Endring i antall kvinner 20–39 år
-0,2 %
Norge: +9,3 %. Over ti år

Innvandring og tilflytting

Nettoinnvandring
+24 721
Til Innlandet siste ti år

Nettoinnenlandsk flytting
-3 463
fraflyttet Innlandet siste ti år

Nettoinnenlandsk flytting i fjor
-131
Personer tilflyttet Innlandet

Folketall og innvandring

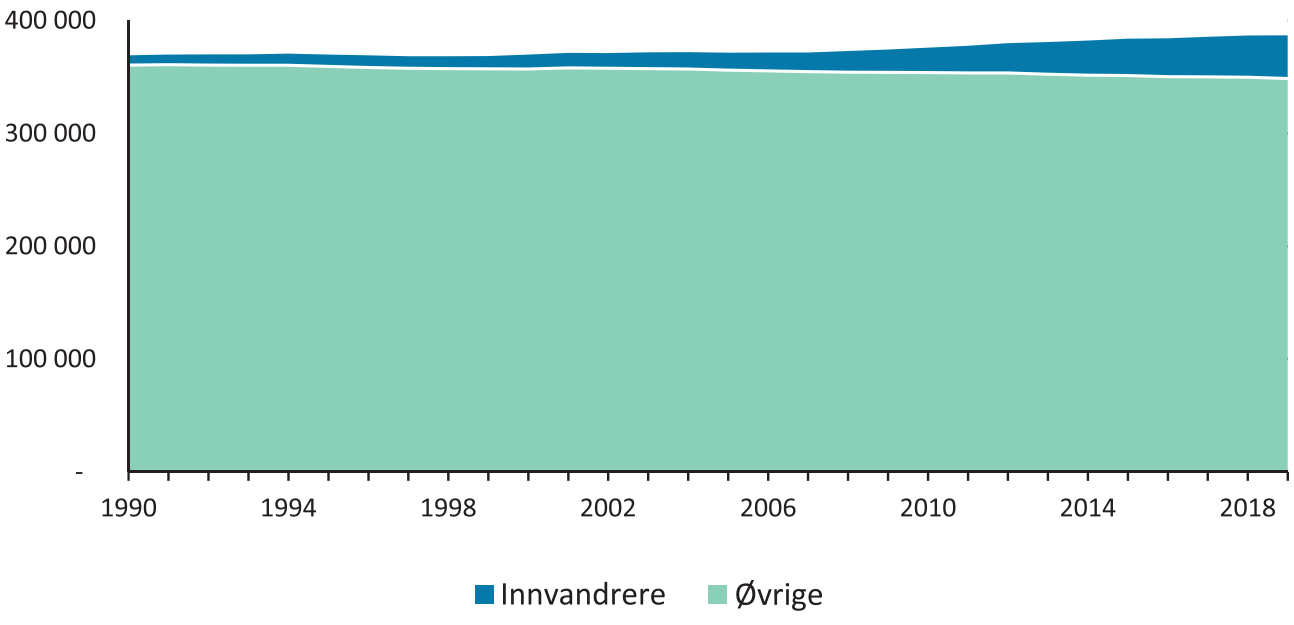

Flere eldre og færre ungdommer

Innlandet har en eldre befolkning enn Norge for øvrig. Blant de eldre er den største aldersgruppering de fra 67 til 79 år, som vi forventer vil inkludere 60 000 personer om ti år, mot 51 000 i dag. Den økende andel eldre skyldes at de store barnekullene født etter 2. verdenskrig kommer opp i disse aldersgrupper og at de eldre lever lengere. Levealderen i Norge har steget tilnærmet uavbrutt siden 1960-tallet, og forventet levealder ved fødselen var i 2017 den høyeste i Norge noen gang, både for menn (80,9 år) og kvinner (84,3 år).

Aldringen forventes fremover å bli mye sterkere i distriktene enn i byene. Det skyldes både at unge mennesker ofte flytter til sentrale strøk, at innvandrere ofte bosetter seg i byer og at disse tilflytterne ofte også får barn i sentrale strøk. Når yngre voksne fraflytter, vil også antall barn i distriktene gå ned.

I dag er omsorgsomfanget for barn dominerende, men fremover vil det bli stadig flere eldre pr. person i yrkesaktiv alder. Omkring år 2035 vil barn og eldre bidra nesten like mye til omsorgsomfanget. Det har betydning for behovet for offentlige og private servicetilbud. For eksempel vil antallet i målgruppen for de videregående skoler bli redusert og omfanget av tjenestetilbudet må innrettes deretter.

Forskjeller mellom by og land

Befolkningen sentraliseres.I Innlandet er det vekst i den sørlige del av fylkene samt i de større byene, mens mange av distriktskommunene har befolkningsnedgang. Mens de mest sentrale kommunene i Innlandet siden år 2000 har hatt en folketilvekst på over 10 %, har de mest desentrale kommunene hatt en folketallsnedgang på mer enn 10 %. Denne utviklingen ventes å vedvare fremover. Det betyr at de folkerike kommunene vokser, mens de små kommuner blir stadig mindre. Når flere flytter til byene kan det medføre økt kulturtilbud, flere jobbmuligheter osv. i de sentrale strøkene, mens distriktene blir mindre attraktive i takt med fraflyttingen. Fordelingen av befolkningen har derfor betydning for hvilke lokalsamfunn Innlandet vil få, og det vil også påvirke kommunenes økonomi i ulik grad. Det å snu utfordringene i distriktene til nye muligheter er viktig. Gode levevilkår, attraktive boligpriser og rikelig tilgang på plass kan blant annet fremheves. I Innlandet bor ni av ti romslig med mange rom/kvm. Her er vi blant de med de beste vilkår i landet.

Muligheter omkring oss

Hvordan befolkningstallet og sammensetningen utvikler seg i framtida, er uvisst. Men noen utviklingstrekk er særlig framtredende: Innvandringen fra utlandet forventes å bli redusert. Dette kombinert med vedvarende fødselsunderskudd i vår region, betyr at innbyggerrekruttering fra andre deler av Norge blir stadig viktigere. Innlandet har en unik plassering med nærhet til landets største vekstregioner i Oslo og Viken. Velfungerende infrastruktur og bomiljøer kan da også bli viktige forutsetninger for å tiltrekke seg innbyggere.

Internasjonalt perspektiv

Innlandet har folketilvekst. Selv om den har vært på et lavere nivå her enn i øvrige deler av Norge, har vi uansett vekst. Våre utfordringer knyttet til den demografiske utvikling er derfor små, hvis man ser dem i en internasjonal sammenheng. Noen europeiske land, særlig i Øst-Europa, har i flere år hatt en negativ befolkningsutvikling, og for Europa som helhet forventer FN en nedgang i folketallet allerede om tre år. Den framskrevne eldrebølgen vil bli langt svakere i Norge, enn det som forventes i flere sammenlignbare land. Årsaken er at Norge har hatt et mindre fall i fruktbarheten og en relativ høy innvandring av yngre personer. Det er et viktig perspektiv å ta med seg inn i en tid, hvor vi forventer lavere vekst, flere eldre i befolkningen og hvor det til stadighet fødes færre barn.

Færre unge, flere eldre i befolkningen

Andel barn og unge i befolkningen

22 %

Norge 24 %

Andel 20-64 år i befolkningen

57 %

Norge 59 %

Andel 65 år+ i befolkningen

22 %

Norge 17 %

Økende omsorgsomfang

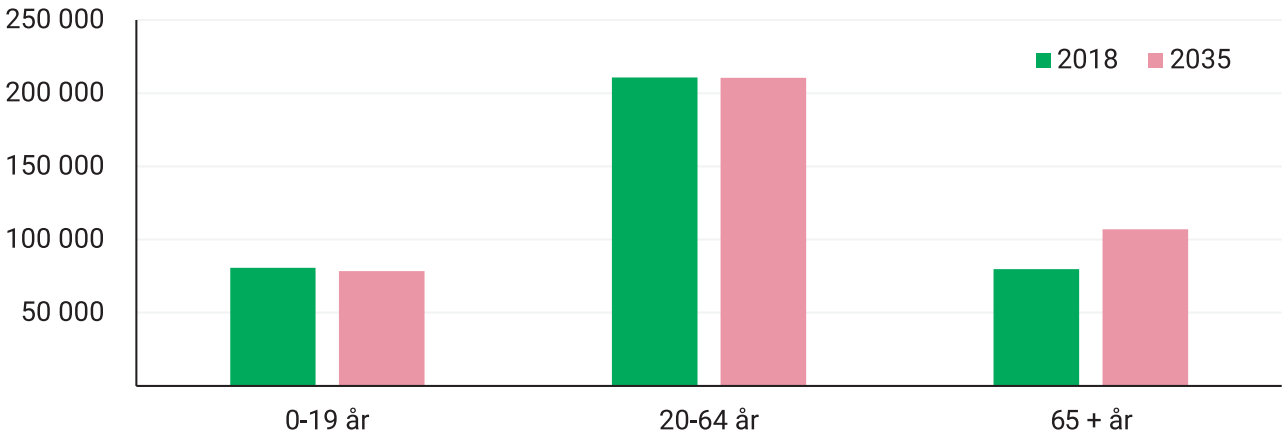

Sentrale strøk vokser, distriktene reduseres

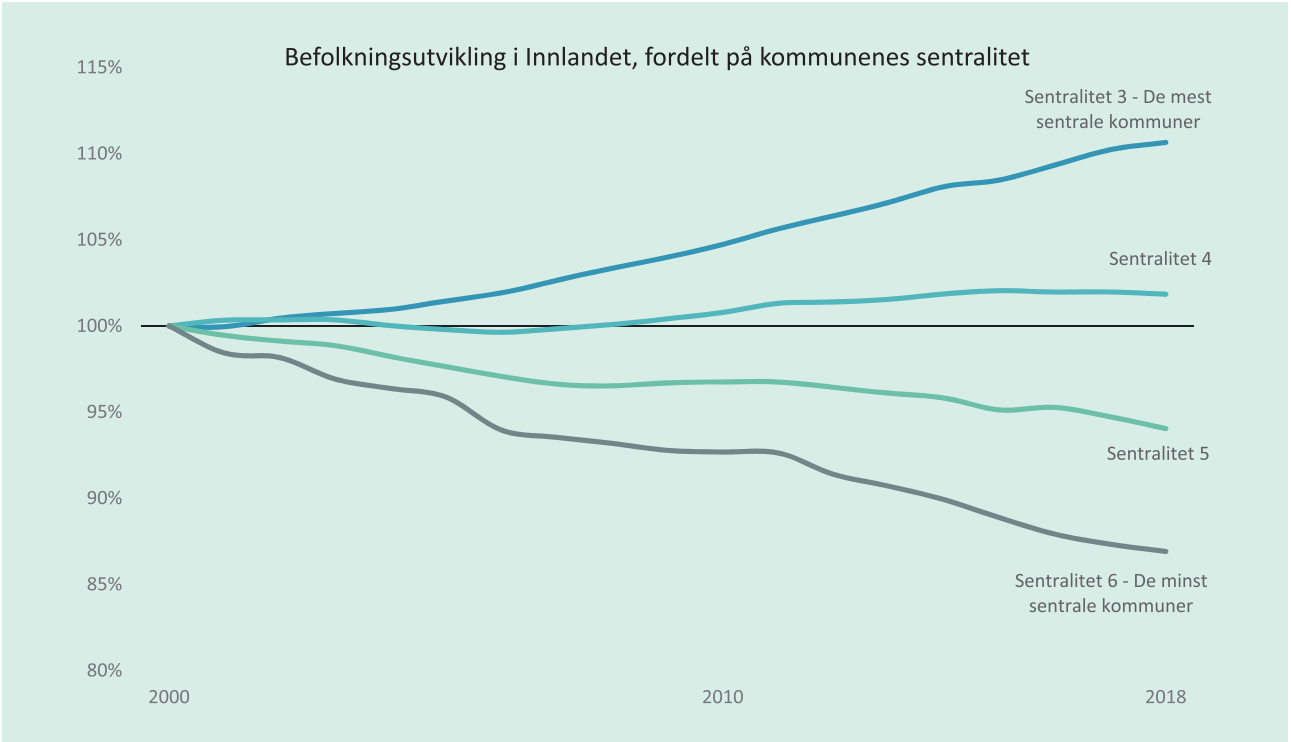

Mest sentrale kommuner: Gran, Lunner, Gjøvik, Lillehammer, Hamar, Løten, Stange, Ringsaker, Kongsvinger N Aurdal, N Land, S Land, Jevnaker, V Toten, Ø Toten, Gausdal, Øyer, Tynset, Elverum, Våler, Åsnes, Grue, Eidskog, S Odal, N Odal,Ø Slidre, V Slidre, Etnedal, S Aurdal, Ringebu, S Fron, Sel, N Fron, Vågå, Lom, Dovre, Os, Tolga, Alvdal, Åmot, Trysil
Minst sentrale kommuner: Vang, Skjåk, Lesja, Folldal, Engerdal, Rendalen, St Elvdal

Kilder: SSB

Et innland på reise

Noen av de viktigste transportrutene i landet har i over 1 000 år gått gjennom Innlandet. De gamle rideveiene, vannveiene, pilegrimsled, post- og kongevegene, og senere jernbane, er konkrete manifestasjoner av eldgamle forbindelseslinjer. Veier fra Viken, gjennom Innlandet, til Bergen og Nidaros, og veier til Sverige. Det har gitt grunnlag for utvikling, impulser, kulturutveksling, møteplasser. En reise i Innlandet beskrives i en eldgammel kilde som et farlig og fjernt område hvor alt kan skje, der jotner har sitt hjemsted.

Innlandet er avhengig av en velfungerende infrastruktur. Den dag i dag går fortsatt hovedforbindelsene nord-sør og øst-vest, både på veg og jernbane, gjennom Innlandet. Hovedvegene har også en regional funksjon, og mange lokalsamfunn har fortsatt en riks- eller Europaveg som den lokale ferdselsåren til skole, barnehage og nærbutikk, med de utfordringer det innebærer. Mange innbyggere er helt avhengige av et fylkesvegnett med et stadig økende vedlikeholdsetterslep. Spredt bosetting, store avstander og store demografiske variasjoner, gjør det utfordrende å sikre velferd og utvikling for befolkning og næringsliv i fylket.

Gjennom samferdselstiltak skal også transportbehovet for befolkningen og næringslivet løses med gode løsninger både på veg og på bane. I framtida må kollektive trafikkløsninger få en mer sentral plass også i Innlandet. Gode kollektive tilbud skal utvikles og det skal legges til rette for gående og syklende, slik at fremtidig transportvekst i persontrafikken kan tas med kollektivtrafikk, gange og sykkel. Muligheten for å ferdes trygt og effektivt til fots og på sykkel, for mennesker med ulike funksjons- og ferdighetsnivå, er avgjørende for at flere skal prioritere bort bilen på de korteste turene. Et lønnsomt og bærekraftig næringsliv i Innlandet vil samtidig være avhengig av gode vegforbindelser for å sikre tilgang til markeder, råvarer og arbeidskraft.

Det er sammenhenger mellom pendlemuligheter og regional utvikling. For å være et attraktivt fylke, er det viktig å tilrettelegge for større bo- og arbeidsmarkedsregioner. Dette innebærer økt transportbehov og pendling. Og gode kollektive transportløsninger. Næringslivet er avhengig av kompetent arbeidskraft og i fremtidens Innlandet er det viktig å tilrettelegge for gode pendlingsmuligheter med tanke på effektive transportårer, et godt og bærekraftig kollektivtilbud og knutepunkter med effektive overgangsløsninger. I Innlandet finnes det færre arbeidsplasser enn sysselsatte, og det er derfor større utpendling enn innpendling. Flere menn enn kvinner pendler.

Digital infrastruktur og innovativ bruk av IKT er en stadig viktigere faktor for den enkelte kommune, bedrift og innbygger. Å sikre bedre dekning og hastighet på bredbånd i hele Innlandet er avgjørende. Med gode digitale forbindelser blir det enklere for bedrifter å fortsatt være lokalisert der de er i dag, og samtidig benytte seg av og ansette nøkkelkompetanse som bor andre steder. Samtidig er det mulig for arbeidstakere å bosette seg lenger unna arbeidsstedet enn hva som er akseptabelt for daglig pendling. Det er viktig å se legging av trekkrør for digital infrastruktur i sammenheng med gjennom-føring av vedlikeholds- og investeringstiltak på og langs fylkesveg.

Folk i Innlandet bor i stor grad spredt, og mange skoleelever er avhengig av busstransport til skolen. Det har vært utfordrende å gi et tilbud som er så attraktivt at folk fortsetter å reise kollektivt når de blir voksne. Personbil blir det foretrukne transportmiddelet for mange, og fylket er i stor grad blitt utviklet med dette som utgangspunkt. Med økende klimaproblemer og behov for nye løsninger, må andre tanker nå tenkes. Det ligger et stort potensiale i å utvikle særlig togtilbudet i vår region.

En videre utvikling der folk bosetter seg i og rundt lokale og regionale sentra er positivt for å redusere transportbehovet, og legger til rette for at mange kan gå eller sykle til skole, barnehage, nærbutikk og fritidsaktiviteter. Dette fordrer god kommunal planlegging, og prioritering av infrastruktur for gående og syklende – snarveger, fortau, gang- og sykkelveger og sykkelparkering. For å behjelpe oppnåelsen av lokale, nasjonale og internasjonale klimamål er det viktig at man har en bærekraftig infrastruktur og mobilitet. Derfor er det viktig at fremkommelighet for kollektivtrafikken vektlegges i all areal- og transportplanlegging. I noen tilfeller må dette gå på bekostning av tilrettelegging for privatbilisme. Jernbanen bør videreutvikles som ryggraden i det kollektive transportsystemet.

Reiser sikrer tilgang til utdanning og jobb

Antall skolereiser i 2018

9 286 801

+2,5 % siste 3 år

Andel sysselsatte som utpendler fra Innlandet

15 %

+0,4 pp siste 3 år

Andel sysselsatte som innpendler til Innlandet

8,5 %

+0,4 pp siste 3 år

Flere reiser med kollektiv transport, men færre enn landsgjennomsnittet

Antall reisende med kollektiv transport i Innlandet

5 928 336

+11 % over 3 år

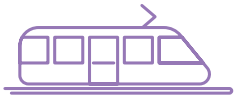

Kollektivreiser pr 1 000 innbygger i Innlandet

39 077

Norge: 116 779

Av våre samlede klimagassutslipp står veitrafikken for

39 %

Personbiler og tung varetransport er største utslippskilden

Flere elbiler, men under landsgjennomsnittet

Andel el-biler i bilparken

2,5 %

+ 1,7 prosentpoeng siste 3 år
Norge: 7,1 %

Det har vært en stor økning i salg av nullutslippsbiler og det gjør at flere og flere av bilturene, både lokalt og regionalt, foretas med f.eks. el-biler. For å nå nasjonale og regionale klima- og miljømål må det tilrettelegges for lading/påfyll til slike kjøretøy. Gjerne i tilknytning til kollektivknutepunkter. I tillegg til å legge til rette for bruk av ny teknologi må man endre befolkningens reisemiddelvalg. Der det er mulig bør flere benytte seg av sykkel/gange eller kollektivtransport i stedet for bil.

Flere får bredbånd, men fortsatt lavest andel i Norge

Andel husstander med tilbud om 100mbit bredbånd

63 %

Laveste andel i Norge

I 2018 hadde 63 % av husstandene i Innlandet tilgang til 100 Mbit/s høyhastighetsbredbånd, men med store regionale forskjeller. Regjeringens mål er på 90 % for 2020.

Livet i Innlandet

Innlandet - med fjellene, skogene og åkerviddene er landets grønne og friske lunger. Fra fjellene renner friskt og rent vann - grunnlag for liv til planter, skog, dyr og mennesker. Tradisjonelt var folk knyttet til et liv i dette landskapet gjennom hardt fysisk arbeid med jakt, fiske, husdyrhold, jordbruk og skogbruk. Dette gav grunnlag for sterke prestasjoner innen blant annet skiløping, hopp og skøyter, samt inspirasjon til litteratur og annet kunstneriske utrykk forankret i lokale tradisjoner og særpreg. Innlandet er gjennom året vertskap for et stort antall idretts- og kulturarrangement, flere med nasjonalt og internasjonalt nedslagsfelt.

Trivsel, men utenforskap en utfordring

Helsetilstanden i Norge er i all hovedsak god, levealderen øker, og siden 2010 er dødsfall av ikke-smittsomme sykdommer før fylte 70 år redusert. Ikke-smittsomme sykdommer som hjerte- og karsykdommer, kreft, kroniske lungesykdommer og diabetes er viktigste årsaker til tapte leveår i befolkingen. Andel dagligrøykere i Innlandet har gått ned fra 33 % i 1999 til 12 % i 2018. Samtidig har snusbruken økt noe, men totalt har tobakksbruken blitt redusert. De som røyker har kortere utdanning og lavere inntekt enn de som ikke røyker.

I Innlandet opplever størstedelen av befolkningen høy grad av trivsel. Sosial og økonomisk ulikhet er en betydelig faktor for helse, framtidsutsikter, utdanning, deltakelse i fritidsaktivitet, ensomhet og matvaner. Utenforskap er derfor en utfordring.

Fysisk aktivitet er en god kilde til bedre livskvalitet. Det er en nasjonal målsetting at voksne er i moderat aktivitet i minst 2,5 timer hver uke, og barn minst 1 time hver dag. Vi når ikke disse målene i dag. De yngste guttene er mest aktive, mens 15-åringene, særlig jentene, beveger seg minst. Overvekt og øvrige konsekvenser av dårlig kosthold er et betydelig problem i vårt samfunn. Matvarevalgene vi tar som voksne gjenspeiler ofte vaner som er lagt tidlig i livet. Å sikre at barn og unge kan ta de gode valgene for et riktig og sunt kosthold er derfor viktig.

Det er historisk god tannhelse i hele Innlandet. Den sosiale ulikheten i tannhelse blant barn og unge er lavere enn snittet for landet, og tannhelsen hos den voksne befolkningen er tilsvarende bra. Dette skyldes til dels innsatsen fra den offentlig tannhelsetjenesten, men bedret tannhelse har også blitt skapt som en følge av at vi spiser sunnere, vi trimmer mer og bruker vann som tørstedrikk. Tannlegene ser størstedelen av befolkningen på jevnlig basis. Tannlegene sitter derfor i en unik posisjon for å bidra i førstelinjen i folkehelsearbeidet, og kan spille en rolle i tidlig diagnostisering av sykdommer.

Gode steder må skapes

Gode oppvekstmiljø er viktig for å styrke folkehelsen og for å oppfylle den sosiale dimensjonen av FNs bærekraftsmål. Tilgang til fritidstilbud og møteplasser for barn og unge fremmer gode relasjoner mellom ungdommene og hindrer utenforskap.

Å arbeide med stedsutvikling handler om å skape steder og møteplasser som er attraktive og bærekraftige; der folk har lyst og muligheter til å bo, arbeide, delta og etablere arbeids- og næringsliv. Det handler om å utvikle et samfunn som fungerer i tiden, og som kan tilby mennesker det de søker for å leve et godt liv. Attraktivitet er ikke noe statisk, men i stadig utvikling i tråd med trender og folks preferanser for det gode liv.

Innlandet er både by og land, men er preget av sentralisering, noe som gir mange kommuner utfordringer innen befolknings- utvikling og demografi. Stedsutvikling må derfor ha et helhetlig utgangspunkt. Ved å legge til rette for handel, gode møteplasser, kulturaktiviteter, arkitektur av høy kvalitet og blå- grønne strukturer vil gode lokalsamfunn hvor folk ønsker å bo skapes.

Bibliotekene er viktige for sine lokalsamfunn og har gode forutsetninger som aktører for stedsutvikling og lokal identitet. Verdier som kulturelt mangfold og inkludering bidrar til å utjevne forskjeller, og har stor betydning for folkehelse og livskvalitet i alle livsfaser. Lokal tilgjengelighet og kvalitet er viktig i et stort fylke. Bibliotekene stimulerer til leseglede og leselyst. Styrking av skole- og folkebibliotek kan ha avgjørende betydning for skoleresultater og videre utdanning. I 2018 deltok 6 849 barn i Innlandet i den nasjonale leselystkampanjen Sommerles, og 75 % av alle skolestartere var på på Boklekturneen. Bibliotekene brukes også som arena for integrering og språkopplæring. Mange av aktivitetene arrangeres i samarbeid med frivillige organisasjoner og frivilligsentraler.

Forventet levealder ved fødsel Innlandet

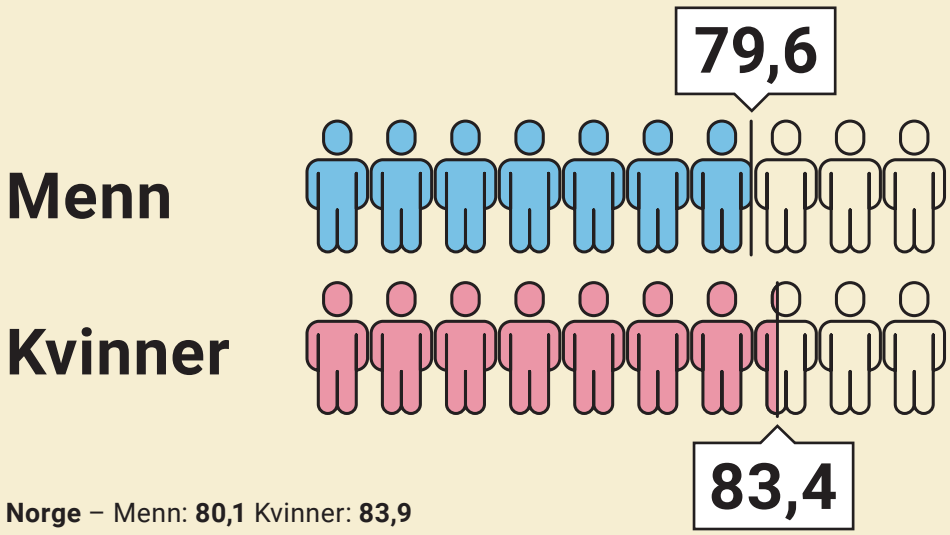

Norge – Menn: **80,1** Kvinner: **83,9**

Hverdagen i Innlandet

1,7 mill.
årlig besøk fordelt på
48 folkebibliotek i Innlandet

4 600
arrangementer på bibliotekene i Innlandet årlig.

ca. 8 000
elever deltok på kulturskole 2018

2 300 kr
utgifter til kultur pr innbygger.
Norge: 2 400 kr

40 %
har medlemsskap i en idrettsforening

8 724
lag og foreninger i Innlandet.
Norge 102 509 (8,5 %)

19 %
av våre ungdommer plages av ensomhet

12 %
daglige røykere i Innlandet 2018.
33 % i 1999

27
frisklivssentraler i Innlandet.
Dekker 31 kommuner

Kilde: HUNT

Kunst og kultur

Et kulturliv med bredde og mangfold skapes i samspillet mellom kulturinstitusjoner, kunstnere, arrangement, frivillig arbeid, utdanningsmiljø og forvaltning. De ulike regionene har ulike kulturelle særpreg som bidrar til at mangfoldet av kulturtilbud i fylket er stort og variert.

Kunst og kultur er sentralt for å skape levende byer og bygdesentre. Noen kulturområder som særlig utpeker seg i Innlandet – også i internasjonal sammenheng – er audiovisuelle uttrykk, arrangement, kulturarv, litteratur og musikk. Disse områdene kjennetegnes av kompetanse og god aktivitet i alle ledd, fra rekruttering, via utdanning, til et mangfold av aktivt skapende miljøer og ulike former for infrastruktur for formidling og nettverk.

På Telemarksforsknings kulturindeks for 2018 lå Hedmark og Oppland på henholdsvis 13. og 8. plass. Kommuner i Innlandet som rangerer høyt på listen er Lillehammer (3), Nord-Aurdal (9), Hamar (11) og Tynset (14).

En aktiv kunstnerbefolkning er en viktig ressurs i et demokratiperspektiv, fordi meningsutveksling, debatt og stillingstakning krever «ytrere» som løfter fram tematikker og skaper innhold å diskutere. Tilveksten av nye kunstnere innen alle sjangere har over tid vært lav i Innlandet.

Det ventes en betydelig vekst- og utviklingspotensial innen kultur- og opplevelsesnæringene. Utforming av strategier for satsing på kulturnæringene kan ha mye å hente fra innovasjonsforskningen. Det er potensial for tettere samarbeid mellom reiselivsaktører og aktører innen eksempelvis idretts-, museums- og arrangements-næringene. Det finnes også potensial for nytenkning gjennom kobling av kompetanse innen reiseliv, profesjonelle kunstuttrykk, idretts-, kunst- og kulturarenaene.

Det er behov for økt forskning på kulturfeltet, også der kulturområdet tangerer mot næring, utdanning og andre fagområder. Digitale opplevelser og digital kreativitet skal inkluderes i kultursektorens arbeidsfelt, sammen med økt fokus på digital utvikling og aktiv formidling i bibliotekene.

Å stimulere de unges muligheter til å utvikle egne ressurser og kreativitet er med på å forme dem til hele og engasjerte mennesker. Gode arenaer for utvikling og skaperkraft er avgjørende for en positiv samfunnsutvikling.

Frivillighet

63 % på landsbasis har gjort en frivillig innsats det siste året. Den ulønnede innsatsen kan omregnes til 148 000 årsverk. I Innlandet er det 8 724 frivillige lag og foreninger, tilsvarende 8,5 % av hele landet. Innlandet har flest lag/ foreninger/ innretninger innenfor kategorien idrett, kunst og kultur, rekreasjon og sosiale foreninger.

Idrett og fysisk aktivitet

Idretten representerer landets største frivillige organisasjoner med 1,9 millioner medlemskap. I 2018 var det 151 840 aktive medlemmer innenfor ulike idretter i Innlandet, fordelt på 944 klubber og lag. Dette utgjør 40 % av befolkningen i Innlandet. Fotball, håndball, ski, gym og turn er de største idrettene, mens motorsport er den idretten som har hatt størst vekst de siste årene. I 2018 ble det totalt fordelt 1,4 milliarder kroner til idrettsanlegg i Norge fra Norsk Tipping. Av dette gikk ca. 113 millioner kroner til Innlandet. I fylket bygges det anlegg for ca. 850 millioner kroner hvert år, fordelt på drøyt 140 anlegg.

Kulturnæringens betydning

- Sysselsettingen i kultur- og opplevelsesnæringene utgjør ca. 7 % av det totale antallet arbeidsplasser i Innlandet (2012).
- Halvparten av de sysselsatte er kvinner.
- Hoveddelen av de ansatte i kulturnæringene befinner seg i Oslo (6,5 % av de sysselsatte).
- For Innlandet ligger andelen på like under 2 %

Kilder: Telemarksforskning 2018, Statistisk Sentralbyrå, 2018 - Kulturstatistikk 2017, Statistisk Sentralbyrå, Brønnøysundregistrene

Ung i Innlandet

Det er de unge som skal skape fremtiden og gjøre verden til et bedre sted å leve i

Fridtjof Nansen

Framtida i Innlandet handler om dagens ungdom. Derfor skal Innlandet være et godt sted å vokse opp for våre 80 000 barn og unge. Barn og unges helse er helt sentralt for å motvirke sosiale helseforskjeller, og for å fremme god læring, gode bomiljøer og gode oppvekst- og levekår. De fleste barn og unge i Innlandet får oppfylt grunnleggende behov for mat, drikke, hvile/søvn, bevegelse, sosial støtte og nettverk.

Sosial og økonomisk ulikhet en betydelig utfordring. Familieøkonomi påvirker ungdommens helse, framtidsutsikter, utdanning, ensomhet og matvaner. I dag har 15-20 % av våre barn og unge nedsatt funksjonsevne på grunn av psykiske plager. Personer som har opplevd psykiske plager i ungdomsårene har større risiko for psykiske plager og lidelser senere i livet.

Trender i ungdomskulturen

Ungdom er opptatt av å ha kontroll over livet sitt og redusere risiko. De er vel-organisert og de forholder seg til regler. De er opptatt av gode karakterer, trening og de er ansvarsfulle. Samtidig er de mindre opptatt av å skille seg ut og være unike. De er opptatt av det som er ekte og de påvirkes i stor grad visuelt, av hvordan ting ser ut og føles.

Trenden viser også at de unge er omsorgsfulle, tolerante og inkluderende, men også selvopptatte individualister, som kommuniserer mer enn noen gang før. Det har nesten blitt en selvfølge å dele og å by på seg selv. Dette gjør at grenser for privat og offentlig flyttes.

Foreldre, venner og lokalsamfunn

Foreldre betyr mye for de unge, de er viktige støttespillere og rollemodeller. Mange av ungdommene oppgir at de er fornøyd med foreldrene sine, og de aller fleste sier at de har fortrolige venner. For unge er det å være til å stole på svært viktig. Gode relasjoner er også av stor betydning. Få unge oppgir at de føler seg ensomme.

De fleste av ungdommene er fornøyd med sitt lokalmiljø og de fleste trives med å bo og leve i sin kommune. Tilgjengelighet til grøntområder og møteplasser i bo- og nærmiljø påvirker barn og unges muligheter for utfoldelse, og er et viktig perspektiv i stedsutviklingen.

Skole og utdanning

Det er generelt høy trivsel og trygt miljø på skolene. Men noen opplever mobbing, og det må jobbes aktivt for å forhindre mobbing. Å ha det trygt og godt på skolen og ha høy trivsel henger tett sammen med læring og gjennomføring.

67 %
av ungdommene i Innlandet er fornøyd med egen helse

66 %
av ungdommene i Innlandet er fornøyd med lokalmiljøet der de bor

9 %
av ungdomsskoleelvene opplever mobbing. Norge: 8 %

80 000 barn og unge i Innlandet

20 500
småbarn (0–5 år)

28 400
barn (6–12 år)

30 700
ungdom (13–19 år)

Kilde: Folkehelseinstituttet, ungdataundersøkelsen.

Hva lever vi av i Innlandet?

I sagalitteraturen står det at flere av de norske kongene ble sendt til Innlandet for læring, prøvelser og modning. Harald Hårfagre ble som 5-åring bortført av jotnen Dovre for å bo sammen med han i 10 år. Det var i Innlandet Harald fikk den kunnskapen og visdommen han trengte for å utføre den krevende oppgaven det var å samle landet til ett rike. Med impulser fra sagatiden fikk Innlandet som læringsarena fornyet kraft på 1800-tallet. Folkeskolebevegelsen startet med Sagatun folkehøyskolen på Hamar i 1864, med helt nye tanker om kunnskapstilegnelse.

En positiv arbeidsplassutvikling er viktig for regional og lokal utvikling. Bortfall av arbeidsplasser vil over tid medføre fraflytting og redusere muligheten for innflytting. Dette vil igjen redusere mulighetene for å utnytte ressursene i Innlandet. Verdiskaping og utvikling av næringslivet i Innlandet handler ikke bare om antall arbeidsplasser. Like viktig er hvilke arbeidsplasser, hva slags yrker, kompetanse, arbeidsforhold og lønnsnivå. Hovedutfordringen for Innlandet med hensyn til arbeidsplassutvikling er en næringsstruktur bestående av en stor andel næringer som enten gir lav verdiskping eller som er i tilbakegang. Det er få næringer I Innlandet som er i nasjonal vekst.

Offentlig sektor størst

Det er 173 698 sysselsatte personer med arbeidssted i Innlandet. Offentlig sektor er klart den sektor som sysselsetter flest med 35 % av arbeidsplassene. Herav er kommunal tjenesteyting den største næringen med i overkant av 40 000 ansatte. Offentlig forvalting inkludert annen tjenesteyting utgjør hele 44 % av de sysselsatte. Næringer i privat sektor som er viktige for sysselsetting er henholdsvis varehandel, hotel og resturantvirksomhet(16 %), bygg og anleggsvirksomhet (9 %), finans og forretningsmessige tjenesteyting (9 %) og industri og bergverksdrift (9 %).

Jordbruk og skogbruk er større næringer i Innlandet enn på landsplan, men samlet sett utgjør disse næringene allikevel en liten andel av alle ansatte. Litt under 5 % av de sysselsatte med arbeidssted i Innlandet jobber innen jord- og skogbruk

6 % av landets verdiskaping

Verdiskapingen i Innlandet var på omtrent 140 milliarder i 2017 som tilsvarer 6 % av den totale verdiskapingen i Fastlands-Norge. De største næringene med tanke på verdiskaping er offentlig administrasjon, undervisning og helse som står for 35 % av den totale verdiskapingen i Innlandet. Deretter kommer tjenesteyting (27 %) og bygg, anlegg, varehandel og transport (22 %). Totalt utgjør nevnte næringsgrupper langt over 80 % av den totale verdiskapingen I Innlandet.

I forhold til landet for øvrig er regionen overrepresentert i primærnæringene (jord-og skogbruk) som står for rundt 4 % av den totale verdiskapingen i Innlandet. Verdiskapingen innenfor skogbruk er årlig litt over 2 milliarder, noe som utgjorde omtrent 40 % av landets totale verdiskaping innen skogbruk.

Virksomheter – Innlandet 2019

Antall virksomheter

47 317

+11,8 % siden 2012

Norge: +19,5 % siden 2012

Andelen virksomheter uten ansatte

68 %

+9,4 pp siden 2012

Norge 65 %, +5,5 pp siden 2012

Arbeidsplasser – Innlandet 2017

Totalt antall sysselsatte
173 698
+749 siden 2015

Andelen offentlig ansatte
35 %
+46 siden 2015

Andelen ansatte varehandel
11 %
-96 siden 2015

Andelen ansatte i forretnings-messige tjenester
7 %
+486 siden 2015

Andelen kommunale tjenester
24 %
+34 siden 2015

Andelen ansatte i bygg og anlegg
9 %
+901 siden 2015

Andelen ansatte i jordbruk
4 %
-549 siden 2015

Andelen statlige tjenester
11 %
+12 siden 2015

Andelen ansatte i private tjenester
9 %
-89 siden 2015

Andelen ansatte i skogbruk
1 %
-132 siden 2015

Verdiskaping i mill. kroner – Innlandet 2017

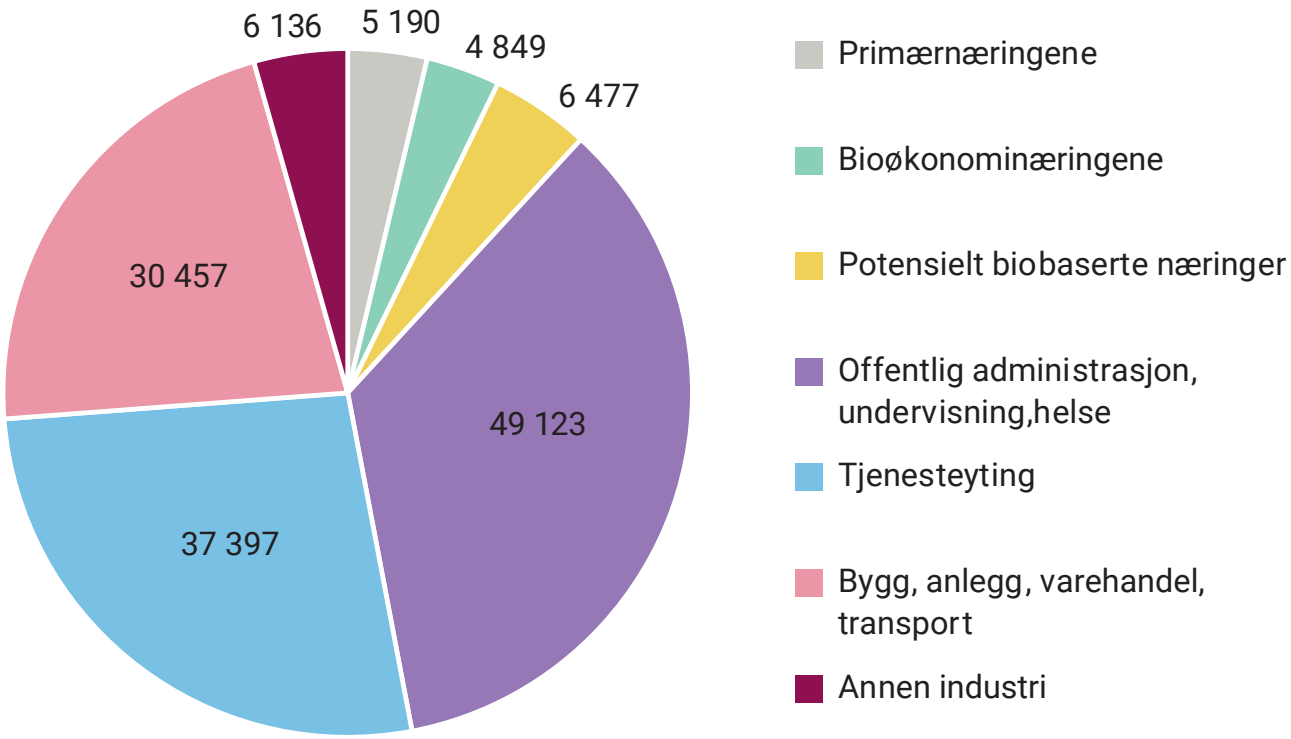

Kilder: Arbeidsplasser: Sysselsatte etter arbeidsted. SSB/PANDA. Tallene fra og med 2015 er ikke sammenlignbare med tidligere årganger. **Verdiskaping:** Fylkesfordelt nasjonalregnskap, etter region, næring, statistikkvariabel og år. SSB tabell 11713. **Virksomheter:**Virksomheter, etter region, eiersektor, antall ansatte, statistikkvariabel og år. SSB tabell 10308

Arbeidsliv

Arbeid er et grunnleggende element i velferdsstaten. Norsk arbeidsliv kjennetegnes av høy sysselsettingsgrad, dvs. at andelen som deltar i arbeidslivet er høyt. Det er særlig sysselsetting av kvinner og eldre som bidrar til høy sysselsetting i Norge, sammenliknet med andre land i Europa.

En høy og stabil yrkesaktivitet har både stor betydning for enkeltindividet og for samfunnsøkonomien. En av løsningene på endringene i befolkningssammensetningen med en økende eldreandel, er å øke sysselsettingsgraden, og det er derfor noe vi fortsatt må tilrettelegge for.

Lavt lønnsnivå

Næringsstruktur og lønnsnivå henger tett sammen. Gjennomsnittlig månedslønn for alle yrker i Norge er 45 380 kr. Innlandet har en gjennomsnittlig månedslønn på 41 405 kr., dvs. omtrent 4 000 kr lavere enn landsgjennomsnittet.

Det er stor forskjell på gjennomsnittlig månedslønn mellom de ulike næringene. Overnatting og serveringsvirksomhet har lavest lønn med en gjennomsnittlig månedslønn på 30 360 kr i Innlandet (Norge= 31 580 kr), etterfulgt av primærnæringene jordbruk, skogbruk og fiske med en månedslønn på 34 005 kr (Norge=38 200 kr). Årsken til at lønnsivået i Innlandet er lavere enn ellers i Norge, er at de næringene som gir lavere verdiskaping og lavere lønn, er overrepresentert i vår region.

VI skal ha flere i arbeid

Sykdom eller skade gjør at noen personer ikke lenger er i stand til å arbeide. Pr desember 2018 var det totalt 31 059 personer i Innlandet med uføretrygd. Mange av disse personene har ikke arbeid, men noen jobber i redusert stilling. Videre er det totalt 13 599 personer med nedsatt arbeidsevne pga. sykdom, skade eller lyte. Dette er personer som trenger tiltak, behandling eller oppfølging med en viss varighet for å komme tilbake til arbeid. Av disse er det 8 567 personer som har arbeidsavklaringspenger (AAP). En del av disse ender opp med uføretrygd etter tre år på AAP.

Gjennomsnittlig antall personer i 2017 med fravær fra arbeid og som mottok sykepenger fra NAV var 10 570 personer. De fleste av disse kommer tilbake til arbeid, noen ender på arbeidsavklaringspenger (AAP) og noen på uføretrygd.

Videre var det 3 474 helt arbeidsledige personer pr desember 2018 som er registrert som arbeidssø- kere hos NAV. Dette er aktive arbeidssøkere og kan ta arbeid på kort varsel. I tillegg er det 763 arbeids- søkere som deltar på tiltak i regi av NAV for å øke mulighetene til å komme tilbake til jobb og 1 731 delvis ledige arbeidssøkere som har noe arbeid.

Lavt ledighetsnivå, men mange uføre

Andel helt ledige i befolkningen
1,9 %
Norge 2,3 %

Andel ledige blant unge (15–29 år)
2,7 %
Norge 2,7 %

Andel ledige 30–74 år
1,7 %
Norge 2,1 %

Andel uføre i befolkningen
13 %
Norge 9,8 %

I Innlandet har vi flere uføre i befolkningen enn snittet for Norge, og selv om nivået har vært relativt stabilt den siste årrekken, er det bekymrende. Nivået er også høyt i et nordisk perspektiv. Kvinner er mer uføre enn menn, og de uten utdanning er overrepresentert. Andelen unge uføre øker. Det å redusere andelen unge AAP- og uføretrygdmottakere er viktig for å gi våre unge fremtidige muligheter i arbeids- og samfunnslivet.

Kortvarig og langvarig fravær fra arbeid

Ledige på tiltak: 763
Arbeidssøkere som deltar på tiltaki regi av NAV for å øke mulighetene for å komme i arbeid.

Uføre: 31 059
Personer med sykdom eller skade som i hovedsak ikke lenger er i stand til å arbeide.

Helt ledige: 3 474
Arbeidssøkere registrert hos NAV og som er aktive arbeidssøkere og kan ta arbeid på kort varsel. 47 % av de helt ledige mottar dagpenger.

Nedsatt arbeidsevne: 13 599
Personer med nedsatt arbeidsevne pga. sykdom, skade eller lyte. Trenger tiltak, behandling eller oppfølging med en viss varighet for å komme tilbake i arbeid. 8 567 av disse har arbeidsavklaringspenger (AAP). En del ender opp med uføretrygd etter 3 år på AAP.

Delvis ledige: 1 731
Arbeidssøkere registrert hos NAV som har noe arbeid. 45 % mottar dagpenger.

Sykefravær: 10 570
Gjennomsnittlig antall personer med fravær fra arbeid og som mottar sykepenger fra NAV. Mange kommer tilbake i arbeid, en del ender på arbeidsavklaringspenger (AAP), noen på uføretrygd.

Borna mine skal vekse opp utan å vere reiva i odelsplikt
Om det gjer dei i villreie om vegval i livet
Finn dei hesjetråd og staur under låvegolvet.

«Odel» av Sigmund Løvåsen

Forskning og utvikling

Forskning og utvikling (FoU) er viktig for innovasjon og verdiskaping. De vanligste indikatorene for forskningsaktivitet er basert på utgifter knyttet til FoU eller antall personer som arbeider med FoU. Det er naturlig nok de store universitetsbyene som topper de fleste målingene av FoU-aktivitet. Nærmest uavhengig av målemetode, ligger Innlandet betydelig under landsgjennomsnittet for FoU-virksomhet. Innlandet er den regionen i Norge med lavest FoU-utgifter både i 2005 og 2016. Kun 2 % av landets samlede utgifter til FoU i 2016 gikk til Innlandet.

10 % av virksomhetene i Hedmark og 17 % i Oppland stod oppført med FoU-virksomhet i 2017. Ser vi på forholdet mellom FoU-utgifter, FoU-utgifter pr. innbygger og utførte FoU-årsverk i fylker uten hovedsete for et universitet i 2016, ser vi at både Hedmark og Oppland kommer dårlig ut.

Virkemidler for å oppnå innovasjon

Det er ikke et mål i seg selv å øke forskningsinnsatsen i Innlandet. Forskning er et av flere virkemidler for å oppnå innovasjon og utvikling, og forskningsinstitusjonene er viktige aktører i innovasjonssystemet. Forskning kan både bidra til å løse samfunnsutfordringer knyttet til eksempelvis eldrebølge og utvikling av offentlig sektor, og bidra til direkte verdiskaping i næringslivet. Forskningsbasert innovasjon er viktig for bedrifter i en stadig mer konkurranseutsatt og globalisert verden.

De viktigste virkemidlene for å stimulere til økt forskningsbasert innovasjon ligger hos Norges forskningsråd, Regionale forskningsråd, Innovasjon Norge og hos fylkeskommunene.

Fordeling av FoU etter fylke 2016

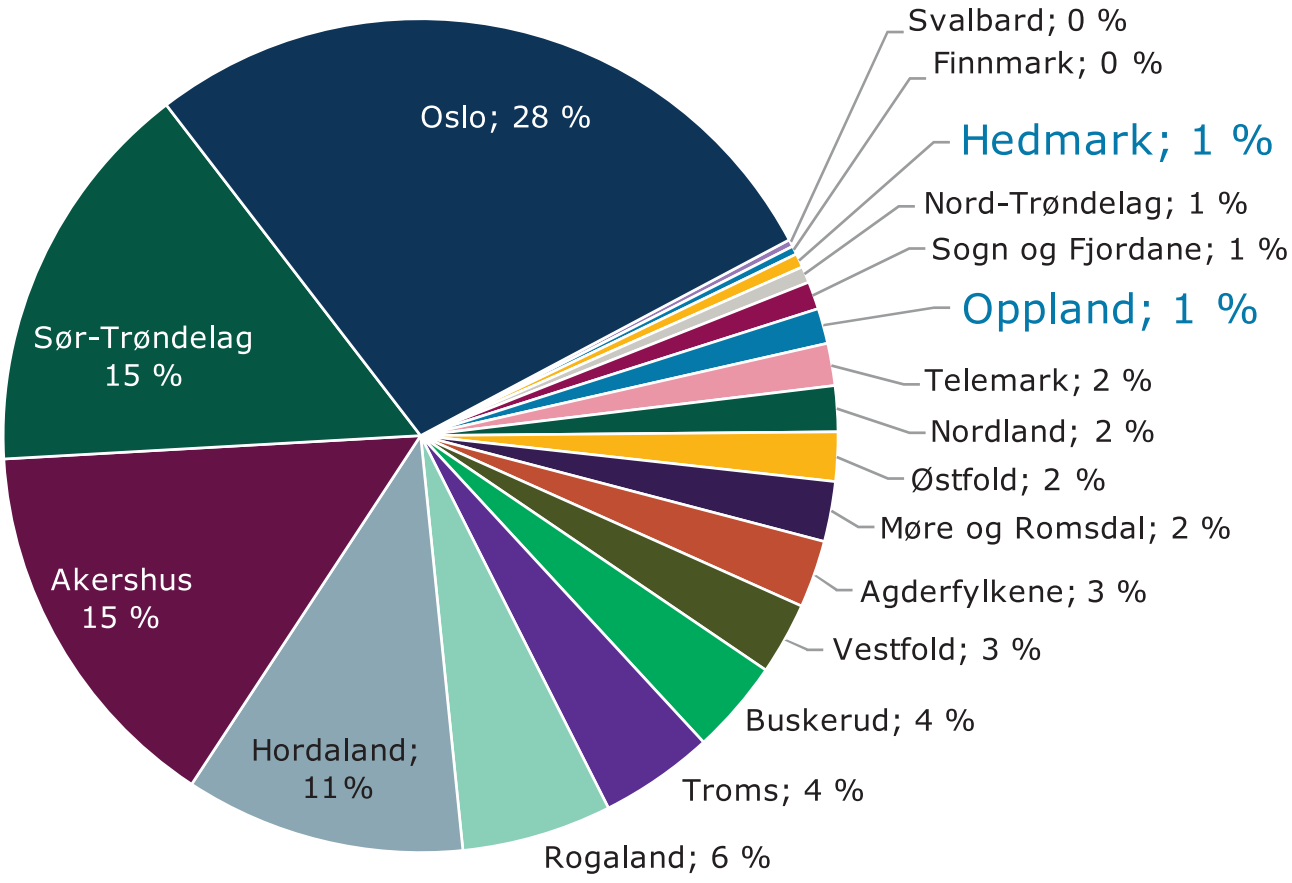

FoU – Innlandet

Kostnader egenutført FoU Innlandet 2017

774 mill. kr

+118 % siden 2010
2,4 % av andelen i Norge

Kostnader innkjøpt FoU Innlandet 2017

122 mill. kr

+63 % siden 2010
1,6 % av andelen i Norge

FoU-årsverk i Innlandet 2017

617

3 % av FoU i Norge

Universiteter og høgskoler

NTNU Gjøvik, Høgskolen i Innlandet og LIMPI

4 forskningsinstitutter

NINA, NIVA, SINTEF og NIBIO

med avdelinger flere steder i Innlandet

Klynger

NCE Raufoss og NCE Heidner Biocluster

+ flere sterke klynger og kompetansemiljøer

Tildelinger til Innlandet fra Norges forskningsråd 2017

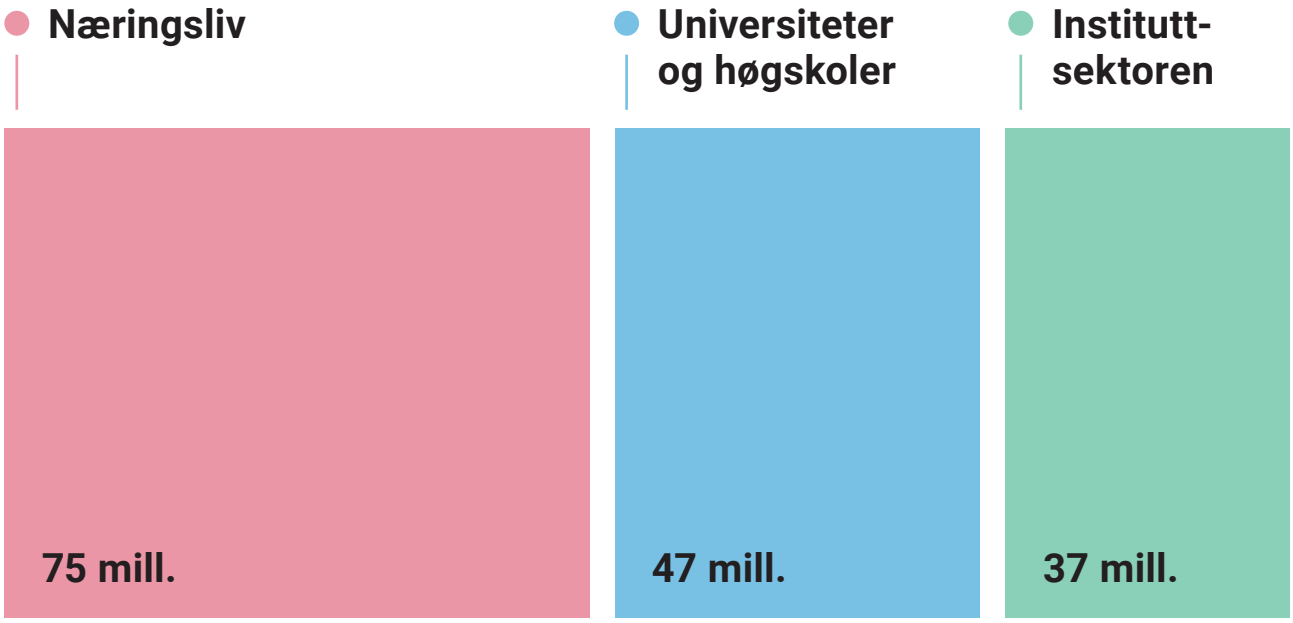

Kilde: NIFU/SSB, FoU-statistikk

Utdanning for Innlandet

Kunnskap er nøkkelen til fremtiden, både for hvert enkelt menneske og for samfunnet som helhet. På individnivå viser forskning at utdanning bidrar til å øke en persons livskvalitet og mestring i livet. Lavt utdanningsnivå er relatert til lavere deltakelse i arbeidslivet og større risiko for svekket helse, arbeidsuførhet og uføretrygd. Det er derfor viktig å se på konsekvenser av gjennomføring og frafall i videregående opplæring. Det er mange og komplekse sammenhenger til frafall og manglende gjennomføring av videregående opplæring. Unge som ikke fullfører videregående opplæring er en heterogen gruppe, og det er mange ulike historier og forløp bak tallene i gjennomføringsstatistikken.

Utdanning gir muligheter for alle

26 % prosent av Innlandets befolkning over 16 år har høyere utdanning (Norge 33 %). Det er store variasjoner mellom kommunene i fylket. Da målet på utdanningsnivået er basert på andelen av befolkningen over 16 år, vil det kunne innebære at kommuner (og regioner) med høy andel eldre vil få en lav andel med høyere utdanning (det er færre eldre som har høyere utdanning). Over tid har utdanningsnivået i Innlandet sakte, men sikkert økt og andelen med høyere utdanning har siden 1988 økt fra 10 % til 26 % i 2017. Andelen av befolkningen med videregående utdanningsnivå er i samme periode stabilt, mens det er andelen med grunnskole som høyeste utdanningsnivå som minsker.

Barnehage

Det er 406 barnehager i Innlandet fylke, 183 av disse er private. Andel barn mellom 1 og 5 år med barnehageplass er 92 %. Dette har vært stabilt siden 2010. I 2004 var imidlertid denne andelen kun 76 %.

Grunnskolepoeng

Svake prestasjoner i grunnskolen er den klart viktigste enkeltforklaringen på manglende gjennomføring av videregående opplæring. Grunnskolepoeng er beregnet som gjennomsnittet av elevenes avsluttende karakterer fra grunnskolen multiplisert med 10. Det er et mål for det samlede læringsutbyttet for elever som sluttvurderes med karakterer, og benyttes som kriterium for opptak til videregående skole. Gjennomsnittlig grunnskolepoeng i Innlandet er økende og for elever som gikk ut av 10. trinn våren 2018 var gjennomsnittet 41,6 grunnskolepoeng. Dette er 0,2 under landsgjennomsnittet, men med en økning på 2,1 siden 2014.

Elevers fagvalg er relativt stabilt fra år til år, men noen endringer er å se både i søkemønster og i antall elever på de ulike utdanningsprogrammene. Det er en svak økning av elever som søker seg til yrkesfaglige utdanningsprogram.

Gjennomføring i videregående opplæring

Betydningen av å gjennomføre videregående skole og forhindre frafall blir stadig større. Frafall fra utdanning og arbeidsliv blir forbundet med en økt risiko for dårlige levekår og helseplager. Annenhver elev som ikke fullfører og består videregående opplæring blir avhengig av langvarige offentlige ytelser. Det koster NAV 12–13 millioner kroner hvis en skoleungdom ikke fullfører og består skolen og blir gående på trygd hele livet. Dersom frafallet i videregående reduseres med en tredjedel vil samfunnet kunne spare 5,4 milliarder kroner i året. Vi vet videre at svakt læringsutbytte i skolen får store konsekvenser for videre utdanningsmuligheter og yrkesliv. Det betyr at kunnskap og evne til omstilling blir stadig viktigere, både for arbeidslivet som helhet og for den enkelte.

En konkret målsetting er at flest mulig skal fullføre og bestå videregående opplæring etter fem år. Av de som startet i videregående opplæring i 2012 hadde 75 % fullført fem år senere. Til sammenligning var det kun 67,6 % av elevene i Innlandet som hadde gjennomført videregående utdanning etter fem år av 2001-kullet. Jenter har gjennomgående høyere gjennomføring etter fem år enn gutter. Dette gjelder nasjonalt og i Innlandet. Flere jenter enn gutter tar også høyere utdanning.

Gjennomføring pr. skoleår for Innlandet for skoleåret 2017/2018 er på 86,6 %. Dette er en økning på 0,7 prosentpoeng fra skoleåret 2016/2017, og er det beste årsresultatet for denne indikatoren som er målt. Innlandet ligger 1,0 % over landsgjennomsnittet på denne indikatoren.

Ungdom i Innlandet tar høyere utdanning i om lag samme utstrekning som ungdom i resten av landet. Dette gir muligheter for framtidens arbeidsmarked og regionens verdiskaping.

Kilde: Ipsos MMI

Utdanning – Innlandet

Sluttere i videregående skole

3,9 %

+0,2 pp siden forrige år

♂: 3,8 % ♀: 4.0 %

Norge: 3,8 %

Fordeling yrkesfag og studieforberedende

Yrkesfag: 51 %

+0,6 pp siden forrige år

Studieforb.: 49 %

-0,6 pp siden forrige år

Grunnskolepoeng

41,6

+0,6 poeng siden forrige år

♂: 39,1 ♀: 44,1

Norge: 41,8

Andel barn mellom 1 og 5 år med barnehageplass

92,4 %

-0,5 pp siden forrige år

Voksne (25 år og eldre) i videregående opplæring 2017/2018

2090

+38 siden forrige år

Praksiskandidater (25 år og eldre) i 2017/2018

778

-4 siden forrige år

Gjennomføring 5 år

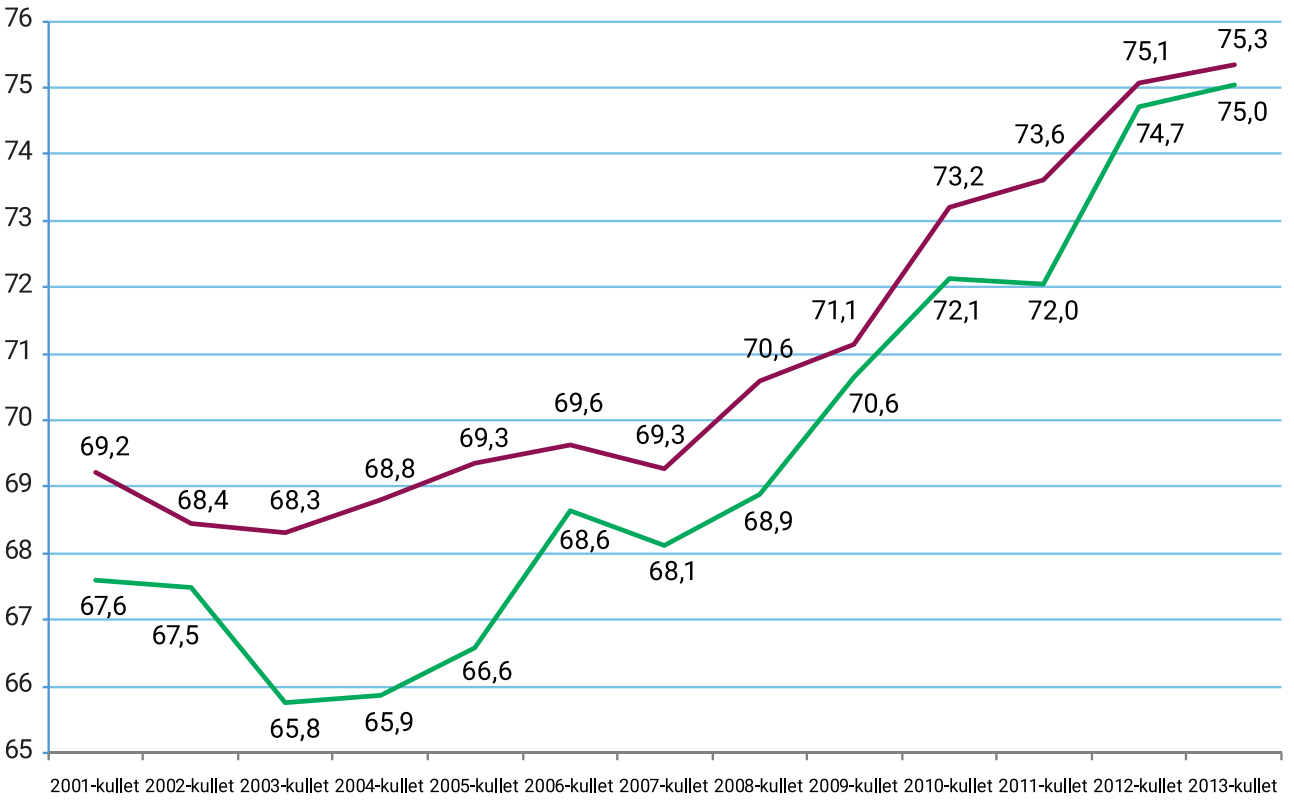

Andel elever i Innlandet som har gjennomført fem år etter de startet utdanningen. — Alle fylker — Innlandet

Kilde: SSB

2090 voksne i videregående opplæring

Arbeidslivet endrer seg raskt, og stiller økende krav til kompetanse. For å dekke arbeidslivets behov må flere stå lengre i jobb, og flere av oss må ta mer utdanning og opplæring. Uten fullført videregående opplæring vil det bli vanskelig å få en stabil tilknytning til arbeidslivet.

Nesten 600 000 voksne i Norge i alderen 25–66 år mangler fullført videregående opplæring, og denne situasjonen vil vedvare i mange år framover. Innlandet hadde 2090 voksne (25 år og eldre) i videregående opplæring og 778 praksiskandidater i 2018. 496 voksne ble realkompetansevurdert, og av disse ble 284 realkompetansevurdert på yrkesfag.

For å motivere voksne til å ta mer utdanning må det legges vekt på at opplæringstilbudene er fleksible og tilrettelagt for voksne.

Voksne vil kunne utgjøre en større andel av den framtidige elevmassen i videregående opplæring i årene framover og det må planlegges for dette.

Befolkningens utdanningsnivå i Innlandet

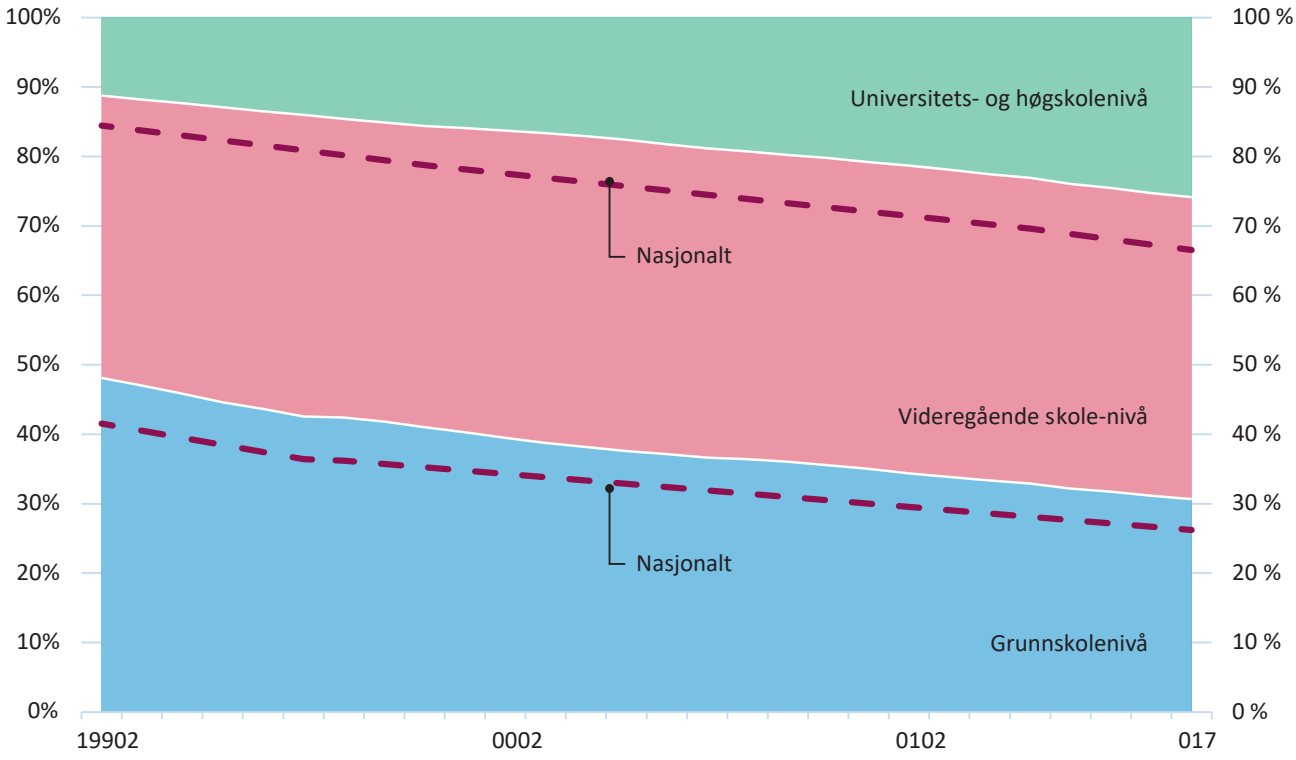

Hva solskinn er for den sorte muld, er sann opplysning for muldens frende.

Høyskolesangen, Grundtvig

HÅNDARBEID
MALERKUNST
FOTOGRAFI
MUSIKK
FILM
SPILL
IDRETT
LITTERATUR
NORRØN LITTERATUR
BØKER OM FORFATTERE

Internasjonalt samarbeid

Eksportbedriftene i Innlandet sysselsetter om lag 19 000 arbeidstakere og eksporterer for vel 27 milliarder kroner i året. Over 70 prosent av eksporten går til andre EØS-land. Innlandet har et omfattende engasjement i nordiske, europeiske og internasjonale organisasjoner og nettverk. Et europeisk interesse- og verdifellesskap er grunnlaget for samarbeidet med EUs institusjoner og regioner. Samarbeidet skal bidra til et trygt, fritt, bærekraftig og økonomisk sterkt Europa der land, byer og regioner tar felles ansvar for felles utfordringer. Deltakelse i europeiske programmer og prosjekter bidrar til samfunns- og tjenesteutviklingen lokalt og regionalt. Innlandet har også samarbeid med land utenfor Europa, inkludert Kina og andre framvoksende økonomier og land i Sør.

EØS-avtalen

Norge har en åpen økonomi der eksport utgjør vel 40% av brutto nasjonalprodukt. Vi er dermed avhengige av forutsigbare rammer for internasjonal handel og spesielt av tilgang til det europeiske indre markedet. EØS-avtalen gjør Innlandet til en del av dette markedet med over 530 millioner innbyggere. EØS-avtalen medfører også at lover og reguleringer som er drøftet og vedtatt av EU-institusjonene løpende tas inn i norsk lovverk og forvaltning. EU-politikk gjør seg gjeldende i om lag halvparten av kommunestyre- og fylkestingsakene. Kommunesektoren har derfor sterke legitime interesser i utviklingen av EUs politikk gjennom deltakelse i europeiske organisasjoner og nettverk.

Europeisk samarbeid

Mange samfunnsutfordringer er grenseoverskridende og krever felles innsats for å utvikle løsninger. Internasjonalt samarbeid gjennom blant annet Interreg bidrar til tilgang til kompetanse, bedre tilgang til tjenester og større markeder for lokale bedrifter. Regjeringen forutsetter at fylkeskommunene opprettholder kunnskap og innsikt i de mulighetene som norsk deltakelse i EU-programmer gir. Dette gjelder så vel for Innlandets bedrifter, klynger og forskningsmiljøer, som ungdom og studenter som på utveksling får ny kunnskap om verden, språkkunnskaper og nye nettverk og kulturaktører som samarbeider om oppsetninger og produksjoner. Deltakelse i europeiske programmer gir også en god mulighet til å veksle opp egne midler med ekstern finansiering, ut fra erfaring opp mot et 1:10-forhold.

Globale utviklingstrekk

Innlandet påvirkes også av internasjonale utviklingstrekk. En analyse fra ESPON viser at Norge og Innlandet vil bli hardere rammet økonomisk enn resten av Europa, viss utviklingen skulle gå i retning av mindre integrasjon i Europa som følge av sosial uro og endringer i det politiske landskapet. Befolkningen i Schengen-landenes nærområder i sør øker raskt noe som fører til behov for en koordinert migrasjons- og sikkerhetspolitikk. Samtidig er urbanisering, klimaendringer og tap av artsmangfold globale trender som kaller på felles løsninger.

Grense med Sverige

Innlandet har en 400 kilometer lang grense mot Sverige. De fleste grensekommunene er også distriktskommuner. Interreg-programmene bidrar til å redusere grensebarrierer og fremmer samarbeid innen områder som arbeidsmarked, infrastruktur, kompetanse, næringsliv, kulturminner og forvaltning av grensekryssende naturområder. Det er viktig for hele Norge at Innlandet håndterer utfordringer som grensen skaper og utvikler samarbeidet mellom norske og svenske myndigheter, bedrifter og utdanningsinstitusjoner.

Global dialog

Selv om Innlandet fylkeskommunes internasjonale hovedfokus naturlig vil være Europa, har Innlandet også samarbeid med framvoksende markeder som for eksempel Kina, og Innlandet deltar også i hva vi kan kalle en «global dialog» som blant annet omfatter et samarbeid med Namibia i det sørlige Afrika.

Internasjonalt samarbeid krever nå som før dristighet, kompetanse og ressurser. Ved å føre en politikk tilpasset fylkets behov og muligheter, kan Innlandet ta nye posisjoner også internasjonalt.

Morokulien tollstasjon.
Foto: Erik Johnsen/Hedmark fylkeskommune

27 mrd kr
i vare- og tjenesteeksportverdi utenom olje og gass.
70% til EØS-land.
Snitt pr. fylke i Norge (1.1.2020): 63 mrd kr

90,7 mill. kr
fra det europeiske forskningsprogrammet tildelt Innlandet 2014-2018.
Snitt pr fylke i Norge: 342,3 mill kr

60 lærlinger
fra Innlandet tar hvert år deler av læretida i utlandet.

975 bedrifter
fra Innlandet har siden 2014 deltatt i FoU i Interreg Sverige-Norge

5,9 mrd kr
Sälen-Idre-Trysil-Engerdal samlet omsetning i reiselivet og tilgrensende næringer

På grensa

3 tollstasjoner
1 europavei
2 riksveier
14 fylkesveier
3 nasjonalparker
1 grensekryssende vassdrag
1 flyplass
1 grensekryssende jernbane

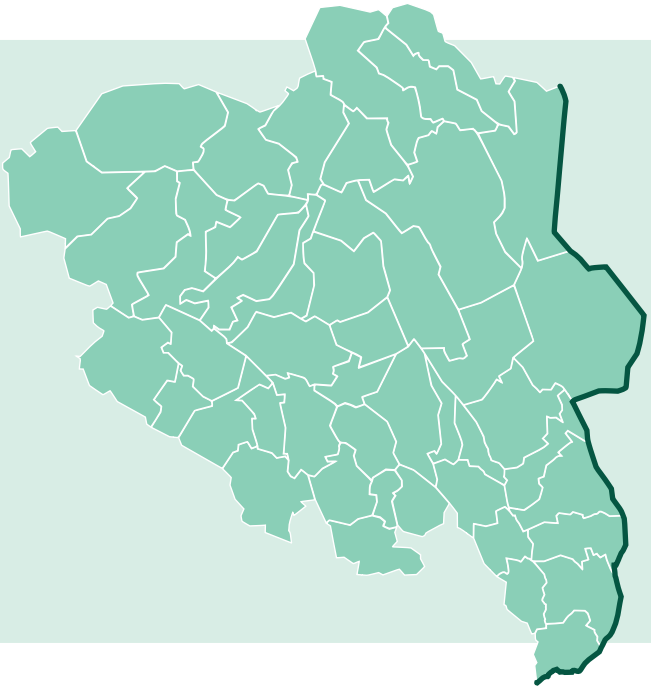

Grenseoverskridende regionale samarbeidsorgan Norge-Sverige

- Interreg Sverige-Norge – 7-årig utviklingsprogram mellom Norge, Sverige og EU med 146,4 millioner euro som finansiell ramme 2014-2020
- Grensekomiteen Hedmark-Dalarna – delfinansiert av Nordisk ministerråd
- Grensekomiteen Arvika-Kongsvinger (ARKO) - delfinansiert av Nordisk ministerråd
- Grensetjenesten Morokulien – hjelper innbyggere og bedrifter med små og store problemer som oppstår som følge av nasjonsgrensen
- Grenseredningsrådet – samarbeid om redningstjeneste, samfunnssikkerhet og beredskap

Kilder: SSB, NVE, ESPON, Menon Economics, Norges forskningsråd

Trygghet og like muligheter

Tradisjonelt har det et vært et stort økonomisk og sosialt spenn innenfor befolkningen i Innlandet. Husmannsvesenet har preget Innlandet med stor kontrast mellom store og rike gårder til de mange små husmannsplassene og de primitive skogshusvær. Samtidig fantes det rike og mektige miljøer innen industri og handel, mens arbeidsfolk, og særlig kvinner, hadde små økonomiske og sosiale muligheter. Urfolk og minoriteter i Innlandet har en lang historie med kamp for aksept og rettigheter, og sterke kvinneskikkelser har reist kravet om likestilling i arbeids- og samfunnsliv

Inntekt og sosiale forskjeller

De økonomiske ulikhetene i Norge øker. Både andel og antall barn i husholdninger med vedvarende lav inntekt har økt de siste 10 årene, og nå lever 7 900 barn i Innlandet i husholdninger med vedvarende lavinntekt. Barn med innvandringsbakgrunn er i flertall, men de siste årene har det også blitt flere barn uten innvandrerbakgrunn i lavinntektsgruppen.

Gjeldsgraden blant norske husholdninger er høy, og har tiltatt de senere årene. 13 % av Innlandets husholdninger hadde i 2017 gjeld tre ganger høyere enn samlet inntekt. Innlandet er dog den regionen i landet med lavest gjeldsgrad. Selv om de fleste grupper i samfunnet har fått bedre helse i løpet av de siste 30 årene, har helsegevinsten vært størst for de som allerede hadde den beste helsen – de med lang utdanning, god inntekt og som levde i parforhold. Dette gir store forskjeller når vi ser på forventet levealder og utdanningsnivå. Og forskjellene i forventet levealder øker over tid i Innlandet. Menn med videregående skole eller høyere utdanning, forventes å leve nesten seks år lenger enn menn med grunnskole som høyeste utdanning.

Like muligheter

Trygghet og rettferdighet handler om en bærekraftig utvikling som sikrer at alle mennesker får et godt og rettferdig grunnlag for et anstendig liv. Demokratisk og sosial deltakelse gir anledning til å ytre seg og påvirke. Det styrker innflytelsen over eget liv og tilhørigheten til samfunnet. Likestilling betyr at alle personer skal ha like rettigheter og muligheter i samfunnet, uavhengig av blant annet kjønn, funksjonsevne, seksuell orientering, alder, etnisitet og religion.

Det er utfordringer knyttet til likestilling både i arbeidsliv, i skole og barnehage, i planlegging og politikk og i samfunnet for øvrig. Det er en utfordring med det kjønnsdelte arbeidslivet både horisontalt (kvinner og menn i ulike yrker) og vertikalt (få kvinner i ledelsen). Nasjonalt er det 46 % av de funksjons- hemmede som mener transport er en utfordring i hverdagslivet. Personer med ulike minoritetskjennetegn blir langt oftere blir utsatt for hatytringer enn den øvrige befolkningen.

Demokratisk deltakelse

Innlandet har hatt en økning i kvinneandelen blant ordførere, som etter valget i 2015 ble på 33 % mot 28 % i landet for øvrig. Kvinneandelen blant kommunestyremedlemmer har vært relativt stabil (ca. 40 %) etter kommunevalgene i 2011 og 2015. Aldersgruppen 40–59 år utgjør hele 56 % etter kommunevalget i 2015. Det tegner seg videre et bilde av at de valgte til kommunestyrene ikke representerer et mangfold med ulik landbakgrunn. Andelen kommunestyrerepresentanter med annen landbakgrunn enn Norge var under 3 % etter valget i 2015. Valgdeltakelsen i Innlandet er litt lavere enn landsgjennomsnittet på alle de tre politiske nivåene. De viktigste utfordringene for et likestilt Innlandsamfunn med tanke på demokratisk deltakelse er å stimulere til økt deltakelse fortrinnsvis for de uten norsk landbakgrunn, men også å stimulere til økt deltakelse for de under 40 år. Det sees også at færre kvinner enn menn blir ordførere.

Ei morken, lita brakke, bare et fattig minne
om ukjent livsens lagnad og slit i lange år.
I vindens sus rundt lafta lever den håplause
lengsel de nærte i bønn og bannskap 0m
bedre tider og kår.

Fra «Brakka» av Hans Børli

Demokrati og likestilling

Andel kvinnelige ordførere – Kommunevalget 2015

Andelen kvinnelige ordførere

33 %

+14,6 pp siden 2011
Norge 28,3 %, +5,6 pp siden 2011

Andelen kvinnelige varaordførere

50 %

+2,1 pp siden 2011
Norge 42,8 %, +7,3 pp siden 2011

Representasjon i kommunestyrer – Kommunevalget 2015

Andelen kvinner

40 %

-0,7 pp siden 2011
Norge 39,0 %, +0,9 pp siden 2011

Andelen under 40 år

23 %

-2,3 pp siden 2011
Norge 24,9 %, -1,1 pp siden 2011

Andelen uten Norsk landbakgrunn

2,5 %

+0,3 pp siden 2011
Norge 2,7 %, +0,3 pp siden 2011

Forventet levealder og utdanningsnivå Innlandet

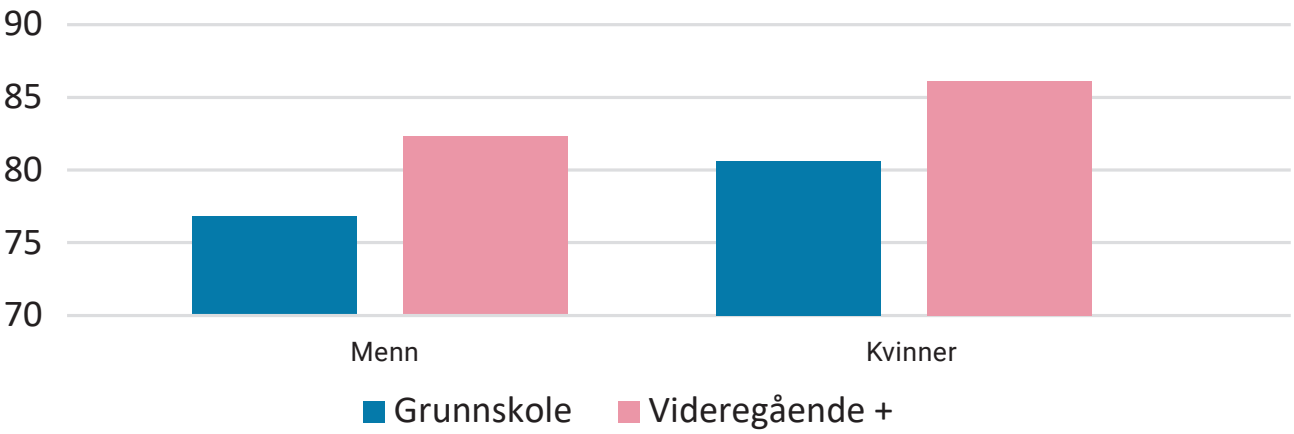

Kjønnslikestilling i Innlandet 2017

	Andel sysselsatte som jobber deltid	Gjennomsnittlig bruttoinntekt	Andel kvinner og menn med høyere utdanning
Kvinner	42,8 %	Kr 343 100	30,3 %
Menn	13,1 %	Kr 463 600	21,2 %

Inntekt og ulikhet

Kr 550 250
Gjennomsnittlig inntekt etter skatt for husholdninger i Innlandet 2017

13,5 %
andel av husholdninger med gjeld større enn tre ganger samlet inntekt. +3 pp siden 2007

7 900
barn i Innlandet 0–17 år bor i husholdninger med vedvarende lavinntekt (2017)

Ulykker

Et flertall av innbyggerne i Innlandet sier de opplever høy grad av trygghet i nærmiljøet, slik som ikke trafikkfarlig, lite kriminalitet, lite støy og forurensing. Dette er kvaliteter innbyggerne setter høyt.

Skader er fortsatt en stor utfordring for folkehelsen, og det fører til store samfunnsøkonomiske kostnader. Det er en høyere andel som årlig tar sitt eget liv i Innlandet enn i landet som helhet. Voldsomme dødsfall, og selvmord spesielt, rammer menn i større grad enn kvinner. Det har vært en betydelig nedgang i dødsfall som følge av ulykker de siste tiårene i Norge. Den vanligste hjemmeulykken er fall, og fire av ti personer over 75 år har ett eller flere fall per år. I Norge registreres det et nytt hoftebrudd hver time, ca. 9.000 i året.

Nullvisjonen er grunnlaget for alt trafikksikkerhetsarbeid i Norge. Det var 114 hardt skadde og drepte i trafikken i Innlandet i 2018. I 2017 var tallet 90. Men siden år 2000 har den prosentvise reduksjonen i trafikkulykker vært betydelig større i Innlandet enn for landet. Unge bilførere er overrepresentert i ulykker, og det er flest mannlige sjåfører. Antall barn som omkommer i trafikken har gått sterkt ned, bl.a. takket være bedre sikring i bil, med seter og belter. Innlandet er den regionen i landet som har flest ulykker med vilt involvert. Antall elgpåkjørsler har gått ned de senere årene, men en økende rådyrstamme og hjort på veg inn i fylket, gjør at ulykkestallet øker.

Reisetid til nærmeste sykehus

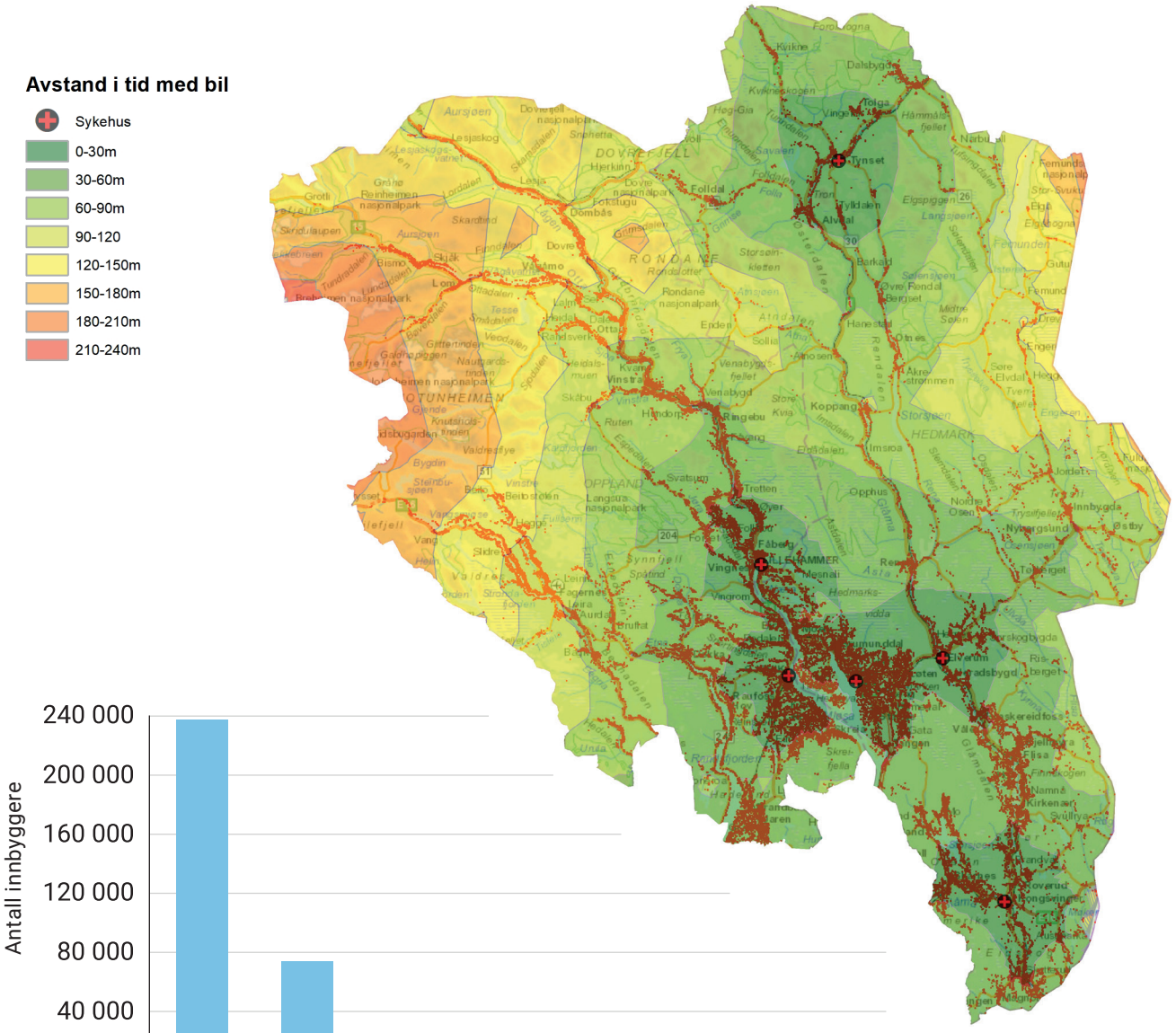

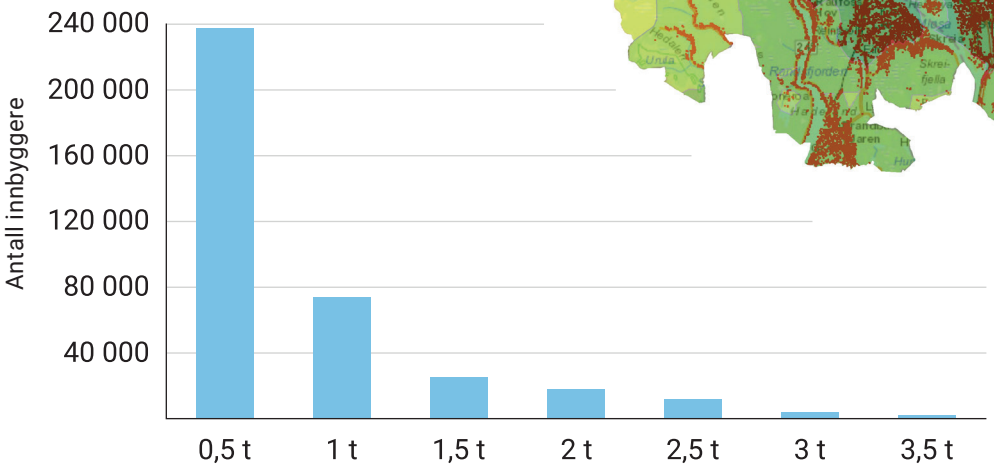

Trygghet og kriminalitet

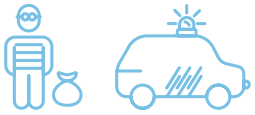

Anmeldte lovbrudd pr. 1000 innbygger

48

60 i Norge

Trafikkovertredelser og eiendomstyveri utgjør størsteparten av de anmeldte lovbruddene. Innlandet har færre anmeldte lovbrudd enn i Norge for øvrig, med unntak av vinningslovbrudd og trafikkovertredelser. Antall anmeldte lovbrudd har blitt redusert over en årrekke, særlig pga. færre tyverier. Antall rusmiddellovbrudd har dog økt til om lag 8 pr. 1 000 innbyggere i fjor. Anmeldelser av rusmiddellovbrudd avhenger i stor grad av politiets og tolletatens kontrollvirksomhet. Det ble registrert 5 anmeldelser om vold og mishandling pr. 1 000 innbyggere i fjor.

80 %

er trygg på at de ikke blir utsatt for kriminalitet der man bor. (Hedmark 2014)

80 %

opplever at de trygt kan ferdes utendørs på kvelder og netter der man bor (Hedmark 2014)

Ulykker

114

drepte og hardt skadde i trafikkulykker Innlandet (153 i 2004)

3 279

påkjørte og drepte hjortevilt i Innlandet

17,9

hoftebrudd pr. 1 000 innbyggere 75 år +, -2,5 pp siden 2010. Norge 17,1. -2,2 pp siden 2010

Vardebrenning og klokkekiming har i århundrer vært brukt til å varsle om ufred og ulykker, og fortsatt står mange brannvakttårn som har bidratt til å avverge katastrofer. Ved kirkebrannen i Grue pinsedag 1822 omkom mellom 113 og 117 mennesker. Kirkedørene slo innover, mens folkemengden presset på utover. Etter den tragiske brannen ble det innført en ny lov som krevde at dørene i alle offentlige bygg skulle slå utover.

Et solid Innland

Storofsen sommeren 1789 er den verste flomkatastrofen vi kjenner i Norge. I Glommas nedslagsfelt omkom 61 mennesker. Etter ofsen ble mange gårder flyttet fra dalbunnen og høyere opp i lia, og nesten 20 000 mennesker som ble rammet i Gudbrandsdalen og Østerdalen ble med i en organisert utvandring til Nord-Norge.

En rekke samfunnsfunksjoner er helt sentrale i vårt daglige liv. Bortfall av for eksempel energi- eller vannforsyning har umiddelbare virkninger. Vi er også avhengige av leveringssikkerhet i elektronisk kommunikasjon og at informasjonen som systemene inneholder er godt sikret.

Det er viktig å bygge robuste steder og regioner. På mange måter er vi i dag mer sårbare enn før, gjennom vår avhengighet av forskjellige typer infrastruktur, slik som strøm, vann og IKT. Andre risikoer som ras, flom, større ulykker og epidemier må vi også planlegge for å kunne håndtere.

Samfunnets sårbarhet har vokst i takt med den moderne utviklingen av IKT-systemer og teknologi. Digital sikkerhet gjelder alle i samfunnet. Norge er et av de mest digitaliserte landene i verden, og digitale trusler kjenner ingen landegrenser. Sammenkobling av teknologi og stadig lengre verdikjeder med ulik teknologi og flere aktører involvert, utgjør en stor trussel for samfunnets verdier og interesser. Cybersikkerhet handler derfor om et veldig bredt område;

Et digitalt angrep kan sette hele samfunn ut av spill, gjennom at sentrale funksjoner blir rammet. Her kan det nevnes kraftforsyning, infrastruktur, banker, sykehus, flyplasser med mer. Andre aktuelle trusler er svindel, utpressing, spionasje, krenkelser, ID-tyveri. På landsbasis anslås det at kostander ved cyberkriminalitet utgjør 19 milliarder kroner pr. år.

For å ivareta sikkerhet på alle nivå i samfunnet er det viktig å ha kompetanse og bevissthet rundt digitale trusler og sikring mot disse. En helhetlig tilnærming er nødvendig, dvs fra brukeratferd til sikring og oppdatering av tekniske systemer og hjelpemidler.I Innlandet har vi Norges tyngste kompetansemiljø innen hele verdikjeden, gjennom NTNU Gjøvik og Cyberforsvaret på Jørstadmoen, Sivilforsvaret, NorSIS og CCIS.

Med Cyberland-prosjektet kan Innlandet ta posisjonen som nasjonalt ledende på et område av stor samfunnsmessig betydning – og hvor det er mulig å skape vekst i verdiskaping og arbeidsplasser.

Alle kommuner er lovpålagt å gjennomføre risiko- og sårbarhetsanalyser og på bakgrunn av disse utarbeide beredskapsplaner. Tilsynsansvar for dette ligger hos fylkesmannen, som også påser at det jevnlig gjennomføres øvelser i kommunene.

Fylkesmannen skal utarbeide en fylkes-ROS (ROS= risiko- og sårbarhetsanalyse) minimum hvert fjerde år eller når situasjonen tilsier det. Instruksen spesifiserer videre fylkesmannens ansvar for å samordne, holde oversikt over og informere om arbeidet med samfunnssikkerhet og beredskap i fylket.

I Norge skal vi i planleggingen ta hensyn til flere faktorer som har med samfunnets robusthet å gjøre:

- Begrensning av energiforbruk og klimagassutslipp
- Bygge inn robusthet gjennom samfunnsplanleggingen
- Robusthet for naturhendelser
- Regionale risiko- og sårbarhetsanalyser

Samfunnskritiske funksjoner

- Helse- og omsorgstjenester
- Kraftforsyning
- Elektroniske kommunikasjonsnett og -tjenester
- Tele- og kommunikasjonsinstallasjoner
- Alarmsentraler 110, 112, 113
- Media
- Drikkevannsforsyning
- Matforsyning
- Drivstofforsyning
- Togtrafikkstyring
- Veg- og jernbanestasjoner
- Administrasjonsbygg

Matproduksjon

Innlandet er blant de største fylkene målt I volum, men en sikker matproduksjon handler ikke bare om hvor mye mat som produseres. Det avgjørende er måten maten produseres på, hvilket ressursgrunnlag den baseres på. Mengden husdyr og produksjonen av kjøtt og mjølk har økt i Innlandet, mens dyrket kornareal, og beite går nedover. Årlig brukes det 355 000 tonn kraftfôr til husdyra i Innlandet. Innlandet har hatt en særlig sterk vekst i kraftfôrforbruket til drøvtyggere (storfe, sau, geit) mellom 2005-2018.

Dette betyr at matproduksjon i Innlandet i mindre grad foregår på vårt eget ressursgrunnlag: husdyra fôres med mer importert korn og soya, og mindre lokalt gras og beite. Denne utviklingen svekker vår sjølforsyning og gjør vår matproduksjon vår mindre solid. Samtidig med at det var tørkekrise og fôrmangel sommeren 2018, sto 10 % av jordbruksarealet i Innlandet ubrukt. Dette arealet utgjør nesten 25 000 fotballbaner.

Dyrka og dyrkbar jord er nødvendig for å sikre matforsyning på lang sikt. Derfor bør vi i størst mulig grad unngå å bygge veier, boliger og industribygg på dyrket mark. Jordvern innebærer å sikre at den beste jorda fortsatt brukes til å dyrke mat, og ikke blir omdisponert til andre formål. Presset på matjordarealer varierer mye fra region til region, med overskudd av arealer, gjengroing og dårlig vedlikehold i enkelte områder, og underskudd, nedbygging, mangel på arealer til å spre husdyrgjødsel og høye leiepriser i andre områder.

De delene av landet med byer og tettsteder som vokser mest, har også de mest produktive jordbruksområdene. De siste 50 årene er det omdisponert mer enn en million dekar jordbruksareal til andre formål i Norge. I arealplanleggingen må utbyggingsbehov, transportsystemer, grønnstruktur, friluftsinteresser, biologisk mangfold og kulturmin- nevern vurderes samlet.

De siste tiårene har kornarealet I Innlandet blitt redusert med **76 000 dekar**. Dette tilsvarer **10 000 fotballbaner**.

Storstabburet ved Lom bygdamuseum er et staselig tømmerhus i tre høgder bygd i 1613 eller kort tid etter. Det er i dag en del av museet og inneholder en utstilling om «Vatn og korn» - de spesielle vanningsteknikkene Nord-Gudbrandsdalen er kjent for og hva korndyrkingen har hatt å si opp igjennom tidene. Foto: Arnfinn Kjelland

Hvor står vi? Hva vil vi? Hva gjør vi? Disse tre spørsmålene danner grunnlaget for arbeidet med Innlandsstrategien. Dette er kunnskapsgrunnlaget, som er første del av Innlandsstrategien. Her beskriver vi «Hvor vi står i Innlandet». Formålet er å gi en faktaorientert oversikt over status, utviklingstrekk og utfordringer i Innlandet, og med dette legge til rette for en videre diskusjon av hva vi vil med Innlandet inn i framtida.

Innlandet
fylkeskommune